

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографически)

и л

ХІІ^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа редовна сесия).

ХІІ заседание, сжбота, 1 мартъ 1903 г.

(Открито отъ г. подпрѣседателя А. Франга, въ 3 ч. слѣдъ пладнѣ.)

Прѣседателствующъ А. Франга: (Звъни.) Засѣданието се открива.

Г-нъ секретарьтъ ще прочете поименния списѣкъ на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь П. Ковачевъ: (Прочита списѣка. Отсѣдствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Т. Балабановъ, Т. Бурмовъ, С. Бурмовъ, Д. Вълчевъ, М. Георгиевъ, К. Господиновъ, В. Димитровъ, Д-ръ Г. Гаговъ, Д-ръ П. Гудевъ, Д-ръ К. Милановъ, М. Доспатски, Я. Забуновъ, Г. Згуревъ, А. Каназирски, К. Кафеджийски, Д. Колевъ, Ат. Коновъ, Х. Мановъ, Н. Марковъ, Б. Минчовъ, Х. Бей Мустафа Бейовъ, Н. Начовъ, П. Пешевъ, Вен. Поповъ, Н. Поповъ, О. Бей Сали Бейовъ, А. Самоковлийски, С. Славовъ, И. Соколовъ, В. Статковъ, Т. Стояновъ, Ц. Таслаковъ, П. Тенчевъ, А. Урумовъ, Г. Филиповъ, Д. Христовъ, П. Чаушовъ и Ю. Юсуфовъ.)

Прѣседателствующъ А. Франга: Отъ 178 души народни прѣдставители отсѣдствуватъ 38. Има законното число народни прѣдставители—засѣданието продължава.

Прѣседателството има да ви направи слѣдующитѣ съобщения:

Иска се разрѣшение отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, за да се даде единъ отпускъ на г. В. Димитровъ, по болестъ, отъ 10 дена. Които приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Второ едно съобщение: постъпилъ е отъ Министерството на Народното Просвѣщение законопроектъ за основното и сръдно образование, който законопроектъ ще ви се раздаде тутакси.

Г-нъ Вжжаровъ има думата.

П. Вжжаровъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Азъ имамъ да отпрати едно питане, което се отнася къмъ г. г. Министритѣ на Вътрѣшнитѣ Работи, на Правосѣднето и на Финанситѣ. Понеже това питане е отъ голѣма важность, то азъ счетохъ за нужно да го направи, макаръ и въ отсѣдствие на сжщитѣ г. г. министри, и да помоля тѣхнитѣ колеги, които сж тукъ, да имъ донесатъ моето питане и да дадатъ надлежитѣ отговори. Това питане е слѣдующето.

Въ парка на Софийския окръженъ сждѣ, отдѣленіе гр. Трънъ, е постъпило слѣдующето заявленіе:

„Господинъ Прокуроре,

„Братя Шойлеви, търговци, отъ с. Вуканъ, сж продали и купили добитѣкъ отъ околнитѣ общини на с. Вуканъ и частъ отъ тѣхъ отъ Радомирската околина; обаче кметскитѣ намѣстникъ на с. Вуканъ, Милтенъ Георевъ, се подписва за свидѣтель на актоветѣ, че добитѣкътъ билъ отъ дамазлжкъ на Братя Шойлеви, когато въ сжщностъ нѣматъ абсолютно никакъвъ такъвъ добитѣкъ, а това се върши съ единствена цѣль, щото Братя Шойлеви да не плащатъ нитизанъ въ общината, дѣто се купува добитѣкътъ. Това като Ви съобщаваме, Г-нъ Прокуроре, молимъ Ви се да направите нужното отъ страната Ви разпореждане за наказание на виновницитѣ, защото съ това се ошетиватъ околнитѣ общини, а сжщеврѣменно се внасятъ псевбрни данни въ официалнитѣ документи.

„За подкрѣпленіе на казаното може да направите нужната справка въ Бусинската община, къдѣто е записано какъвъ добитѣкъ отъ дамазлжкъ иматъ Братя Шойлеви и колко сж продали съ свидѣтелства, че сж отъ дамазлжкъ.“

Г-да народни прѣдставители! Това заявление, щомъ е било получено отъ г. помощникъ прокурора, той е направилъ нужното разпореждане да стане разслѣждане чрѣзъ полицията. Знае се, обаче, че въ Трънската околия нѣма държавни служители, административни, а има служители на Братя Шойлеви, които въ всички режими сѣ сж съумѣвали да се привличатъ къмъ властующата партия. (Д-ръ Н. Генадиевъ: Азъ не вѣрвамъ да има такъвъ българинъ!) Тѣ сж съумѣли да си назначатъ тѣхенъ околийски началникъ, да си назначатъ и стражари — лица длѣжници, и то казвамъ полицейскитѣ стражари, които всички като войници отиватъ на общия казанъ, въ тѣхната кръчма въ гр. Трънъ, и тамъ всички сж задължени да отиватъ да ядатъ, и да пиятъ, и да си отплащатъ борчетѣ. Та казвамъ, че единъ отъ тѣзи стражари отишълъ да направи разслѣждане на туй заявление. Но този стражаринъ отива въ Бусинската община и какво прави? Донася, какво Братя Шойлеви наистина имали нѣкакъвъ си добитѣкъ дамазлѣкъ, но дали именно тѣзи добитѣци, на брой 600, не сж купени отъ друга община и дали отъ общината не сж издадени фалшиви свидѣтелства, за да могатъ да се освободятъ отъ интизакъ и отъ всѣкакъвъ гербовъ сборъ, за това нищо не се говори. Защото, ако стане по обикновения редъ на покупка продажбата, трѣбва извѣстенъ гербовъ сборъ, трѣбва такса за общинска връхнина и пр. — плаща се доста значителна такса... (Н. Гимиджийски: Безъ свидѣтелство за собственостъ?) Да, безъ свидѣтелство за собственостъ. Та по единъ такъвъ начинъ било донесено до свѣдѣнии на надлежнитѣ сѣдебни власти, какво Братя Шойлеви нито лукъ яли, нито на лукъ мирисали, както го казватъ, когато въ сѣщностъ всички общинари знаятъ, че тѣ дѣйствително сж извършили тѣзи прѣстѣпления и че тѣ често обхождатъ всички фискални закони. И дѣйствително, печалното е, че у насъ често пакти законитѣ сж задължителни само за по-бѣднитѣ, а силнитѣ ги прѣскачатъ, особено фискалнитѣ закони. Вие въ провинцията ще видите, какво най-голѣми богаташи, зеленашитѣ, най-малко плащатъ или абсолютно никакви данѣци не плащатъ, а бѣднитѣ сж длѣжни да плащатъ десеторно повече, отколкото трѣбва да плащатъ. (Гласове: Вѣрно.) Та, казвамъ, съ това си дѣйствие, понеже Братя Шойлеви уврѣждатъ не само общинскитѣ интереси, но и интереситѣ на държавната хазна отъ една страна, а отъ друга страна, тѣ, Братя Шойлеви, съ това си дѣйствие поощряватъ и ставатъ съучастници на кражбата на едъръ добитѣкъ. И главната цѣль на издаваемитѣ свидѣтелства и билети при покупката и продажбата на едъръ добитѣкъ не е друга, освѣнъ да се ограничи до възможностъ тази кражба. Обаче отъ този начинъ на покупка и продажба, както правятъ Братя Шойлеви съ едъръ добитѣкъ, се усилюва кражбата на този добитѣкъ, която въ Трънската околия и така е разпространена доста много.

Нѣкой отъ дѣсницата: То не е питане.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Какъ да не е?

П. Вжжаровъ: При едно такова положение на работата, питамъ азъ надлежнитѣ министри, ако иматъ присърце интереситѣ на хазната и на общината, и желанието да се прилагатъ законитѣ еднакво къмъ всички български граждани, не намиратъ ли за нужно да направятъ потрѣбното отъ тѣхна страна разпореждане, щото да стане разслѣждане по съдържанието на това заявление, като бждатъ разпитани за свидѣтели слѣдующитѣ лица: Милтенъ Радовановъ, Мито Радовановъ, Милтенъ Георевъ, Захарий попъ Михайловъ, Момчилъ Дънковъ, Мито Илиевъ, Димо Стаменовъ, Мито Ивановъ и пр., отъ с. Вуканъ, Трънска околия. Всички ония министри, които желаятъ да защитятъ закона, сж длѣжни да взематъ нужнитѣ бѣлѣжки.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Ние ли тукъ да ги запишемъ за свидѣтели?

П. Вжжаровъ: Да, да, тукъ вие да ги запишете и се разпоредите да се разпитатъ. Освѣнъ туй, г-да народни прѣдставители, сжщитѣ Братя Шойлеви опетяватъ държавната хазна и съ едно друго свое дѣйствие — и питамъ надлежния финансовъ министъръ, мисли ли той да турне край на тѣзи грамадни злоупотрѣбления? — сжщитѣ тѣзи Братя Шойлеви, ужъ за да спасятъ тѣхнитѣ длѣжници-скотовѣдци или тѣмъ угоднитѣ лица отъ плащане на данѣка бегликъ, позволяватъ на сжщитѣ тѣхни длѣжници-скотовѣдци да вмѣсватъ овцитѣ или козитѣ си, още не прѣброени и не дадена за тѣхъ никаква декларация, въ тѣхнитѣ стада. Това отъ една страна. Отъ друга, сжщитѣ тѣзи Братя Шойлеви, които иматъ едно насбище близо до самата сръбска граница, посредствомъ което основателно се прѣдполага, че тѣ контрабандиратъ много едъръ и дребенъ добитѣкъ отъ Сърбия, за да могатъ да оправдаятъ количеството на овцитѣ и козитѣ, които се намиратъ у тѣхъ, отиватъ та взематъ свидѣтелства отъ подчинени тѣмъ общини, че отъ еди-коя община, напр. Бусинската, че сж купили 500 овци, на които бегликътъ имъ билъ платенъ, когато по общия сборъ на овцетѣ и по декларациятѣ на това село не надминаватъ 100. Значи, тѣ взематъ такова едно свидѣтелство съ цѣль да обходятъ закона за беглика, като не платятъ такъвъ за 400-тѣ. При едно такова положение на работата, не налага ли се длѣжностъ на г. Министра на Финанситѣ да вземе съотвѣтствующитѣ мѣрки за прѣкрятване на това зло? Азъ моля...

Ф. Симиловъ: Свидѣтели има ли?

П. Вжжаровъ: Азъ моля г. г. министритѣ да се застъпятъ по сериозенъ начинъ за изслѣждането

на всички тѣзи прѣстѣпни факти, извършени макаръ и отъ едни тѣхни политически приятели, и имъ паложатъ съответствующето наказание, за назидание на другитѣ.

Д. Цанковъ: Питамъ г. Министра на Просвѣщеніето: нѣма ли още да ни даде отговоръ за Кюстендилската работа?

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Нѣмамъ още свѣдѣния, г-нѣ Цанковъ.

Д. Цанковъ: Кога ще бѣде това нѣщо? Азъ Ви моля, въ понеделникъ трѣбва да дадете отговоръ, защото инакъ ще го прѣдложатъ на Народното Събрание да рѣши въпроса.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Въ понеделникъ не мога да дамъ отговоръ.

Д. Цанковъ: Азъ Ви казвамъ, че въ понеделникъ трѣбва да дадете отговоръ!

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Азъ ще дамъ отговоръ, когато получа свѣдѣния оттамъ.

Д. Цанковъ: Тукъ ще си играемъ ли? Единъ мѣсецъ стана, единъ отговоръ не можете да дадете! Азъ Ви казвамъ, че въ понеделникъ трѣбва да дадете отговоръ.

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Азъ отговарямъ, че въ понеделникъ не мога да дамъ отговоръ.

Д. Цанковъ: Тогава запитване ще направя въ понеделникъ. Какво е това!

Прѣседателствующъ А. Франгя: Пристѣпва се къмъ дневния редъ: докладъ на разни прошения. Има думата г. Драгулевъ, като докладчикъ на прошетарната комисия.

Докладчикъ П. Драгулевъ: Ще докладвамъ прошеніето на комитета, натоваренъ съ грижата за построяването на една гробница на покойния архипастиръ Климентъ. Комисията, като разгледа това прошение, намѣри: има гробъ и тамъ надъ него ще се въздигне единъ малкъ параклисъ и ще се постави една надгробна плоча. Има съставенъ комитетъ подъ почетното прѣдседателство на сегашния неговъ замѣстникъ дѣдо Антимъ, владиката, директора на държавната дѣвическа гимназия и други много почтени граждани, между които е и кметътъ на гр. Търново. Тѣ ходатайствуватъ прѣдъ Народното Събрание една помощъ, съ която да се подготви направата на този параклисъ.

Комисията разгледа туй прошение и, понеже искаше да има точни и положителни свѣдѣния дали заслужава внимание тази молба на комитета, обърна се къмъ надлежния министъръ. Министърътъ е направилъ отъ своя страна разпитване и е дошълъ до заключение, че прошеніето по прин-

ципъ заслужава внимание, като изказва даже мнѣние да се отпусне една сума отъ 1.500 до 2.000 л. Отъ тази рѣшилка, която съществува при дѣлото, комисията се убѣди, че една сума отъ 1.500—2.000 л. нѣма да бѣде достатъчна за направата на този параклисъ, ако нашето общество не се покаже щедро въ пожъртуванията си за тази цѣль. Зарадъ това комисията почти единогласно рѣши, щото Народното Събрание да вотира една сума отъ 4.000 л. за казаната цѣль и ме натовари да ходатайствувамъ прѣдъ почитаемото Народно Събрание то да рѣши този въпросъ въ смисълъ, да се отпусне 4.000 л. държавна помощъ въ разположение на комитета за построяване на единъ параклисъ и полагане една надгробна плоча на гроба на покойния владика Климентъ.

Н. Габровски: Какво е мнѣніето на г. министра?

Докладчикъ П. Драгулевъ: Че той намира за уважителна молбата — ако желаете, ще я прочета, — че той намира за уважителна молбата и за умѣстно Народното Събрание да вотира една сума отъ 1.500—2.000 л..

Н. Габровски: Какви сж съображенията на комисията?

Докладчикъ П. Драгулевъ: Комисията намѣри, че нашето общество е малко прѣдразположено за такива цѣли и, ако се прѣдприеме това построяване само съ една такава сума единъ день, ще се направи до половина и нѣма да се доправи и ще станемъ за срамъ на хората. Народното Събрание за Климента именно може да отпусне 4.000 л. и трѣбва да отпусне.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Полагамъ на гласуване прѣдложението на комисията и моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ това прѣдложение...

Г. Василевъ: Туй прошение въ дневния редъ го нѣма. Нали се рѣши веднажъ завинаги, че не може да се докладва едно прошение, което го нѣма въ дневния редъ?

М. Таковъ: Какъ ставатъ тия работи? Щомъ го нѣма въ дневния редъ, не може да се гласува.

Докладчикъ П. Драгулевъ: Дадохъ ми го да го докладвамъ и азъ го докладвахъ.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Истина е, че на дневенъ редъ го нѣма. Другитѣ докладчици му отстъпиха да го докладва. Ако Народното Събрание приема да се разглежда, добръ. (Крайната лѣвица: Не може и да се докладва.)

Народното Събрание миналата сѣбота рѣши да се не разглеждатъ никакви прошения освѣнъ ония, които сж минати въ дневния редъ, и затуй това прошение ще остане за идущата сѣбота.

Н. Габровски: Драгулевъ искаше да играе ролята на контрабандистъ!

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля ви, не дѣйте се оскърбява.

Докладчикътъ г. Петъръ Шоповъ има думата.

Докладчикъ П. Шоповъ: Г-да народни прѣдставители! Анонимното акционерно дружество за български памучни прежди въ гр. Варна, наименовано „Князь Борисъ“, е подало едно заявление до Народното Събрание, съ което заявление моли да му се продължи дадената му концесия въ опрѣдѣленитѣ райони въ Варненския, Русенския и Търновския окръзи въ Сѣверна-България съ още 10 години.

Прѣди да ви изложа причинитѣ, които сж подбудили тази фабрика, това анонимно дружество да иска продължение на концесията, и прѣди да ви изложа какви сж врѣдитѣ за държавата и областитѣ, които ще принесе за повдигането на тази индустрия въ страната, азъ ще ви прочета самото заявление, както и мнѣнието на г. Министра на Търговията и Земледѣлието, изложено въ писмото му подъ № 3.472, и слѣдъ туй ще ви дамъ нѣкои статистически свѣдѣния за напрѣдка и въобще за повдигането на тази индустрия въ страната, както и поопреенето на производството на памука въ страната, което производство е било твърдѣ слабо прѣди да се създаде фабриката „Князь Борисъ“ въ Варна. Ето самото заявление: (Чете.)

„До Господина Прѣдседателя на XII-то Обикновено Народно Събрание.

„Заявление отъ Анонимното акционерно дружество за български памучни прежди.

„Господине Прѣдседателю,

„Въз основа на тукъ приложеното кратко изложение относително голѣмата важностъ и националната полза отъ памучната индустрия изобщо и настоящето положение на фабриката ни за памучни прежди „Князь Борисъ“ въ Варна, на която прѣимуществата за страната сж безспорни, и прѣдъ видъ на това, че дружеството ни, съ цѣлъ да усили още повече производството на фабриката, за да удолетвори по такъвъ начинъ, по възможностъ, мѣстнитѣ нужди отъ памучни прежди, проектира едно разширение на прѣдприятието: постройка на специални жилища за работницитѣ; постройка на голѣми складове за суровитѣ материали и обработени стоки; увеличение на машинитѣ и врѣтената въ фабриката, разширение, което е свързано, естествено, съ пласирането на нови и грамадни още капитални, и прѣдъ видъ, най-послѣ, на това, че отъ концесионния периодъ на фабриката сж изтекли вече досега четири години, почти безъ никаква материална полза за дружеството, и оставатъ отъ този периодъ само 6 години още, което съставлява една нищожна привилегия срѣщу голѣмитѣ рискове, на които дружеството е изложило и излага своитѣ капитални, въ сравнение съ областитѣ, които сж дадени

и даватъ на други, съвсѣмъ маловажни отъ економическо и социално гледище индустриални прѣдприятия въ страната, ние Ви молимъ най-покорно, Господине Прѣдседателю, да ходатайствувате прѣдъ почитаемото Народно Събрание, да се продължи срокътъ на концесията ни съ 10 години още, като укажете едновременно съ това и Вашата подкрѣпа за уважаването на тази наша справедлива молба.

„Приемѣте, Господине Прѣдседателю, увѣрение въ нашитѣ отлични почитания и уважения.

Гр. София, декемврий 1902 г.“

Н. Мушановъ: Кои сж подписани?

Докладчикъ П. Шоповъ: Пълномощникътъ на акционеритѣ, защото това дружество е акционерно. Естествено е, че всички акционери не могатъ да се подпишатъ, а тѣхнитѣ пълномощникъ.

Н. Мушановъ: Кой е?

Докладчикъ П. Шоповъ: Нѣкой си Хаджопуло.

Н. Мушановъ: Има ли рѣшение отъ общото събрание?

Докладчикъ П. Шоповъ: Има едно пълномощно завѣрено и подписано, че той има право да прѣдставява дружеството.

Ето и самото писмо, въ което е изложено мнѣнието на г. Министра на Търговията и Земледѣлието относително искането да се продължи срокътъ на концесията съ още 10 години. Въ това писмо, както ще чуете, г-да народни прѣдставители, сж изложени въ нѣколко пункта ония условия, на които дружеството е длъжно да се подчини, за да може да му се продължи концесията още съ 10 години, които условия, така изложени, дружеството ги приема. (Чете.)

„До Господина Прѣдседателя на XII-то Обикновено Народно Събрание.

„Въ допълнение на писмото, съ което прѣриковахъхъ просбата на безименното акционерно дружество за памучни прежди въ България и понеже въпросътъ повдигнатъ отъ поменатото дружество е твърдѣ спѣшенъ, тѣй като отъ неговото разрѣшение ще зависятъ дѣйствиата на общото събрание на акционеритѣ относително увеличението на дружествения капиталъ и разширението операциитѣ на фабриката въ България, то за освѣтление на Народното Събрание считамъ за нужно да прибавя слѣдующето.

„Посоченитѣ въ печатния мемоаръ, придружающъ самото заявление, облаги отъ Варненската фабрика за народното стопанство изобщо се потвърдяватъ и отъ даннитѣ, които Министерството на Търговията и Земледѣлието притежава. Срѣщу една жертва отъ около 100.000 л. кржло, която фискалъ прави, въ актива на стопанския балансъ на страната тя влага близо 400.000 л. Погледнато на нейното въздѣйствие върху търговския ни ба-

лансът съ другитѣ държави, излиза, че досега тя е успѣла да намали пасива ни съ не по-малко отъ 1.000.000 л. годишно или, друго-яче казано, съ внесенитѣ въ страната за около милионъ лева сурови материали да създаде богатства за двойно по-голяма сума и по този начинъ да увеличи производителността на труда въ страната. Този насърчителенъ резултатъ е за единъ периодъ отъ 4 години, прѣвъ които фабриката, може да се каже, е само обучавала персонала си; за въ бѣдѣще трѣбва да се очакватъ още по-чувствителни ползи за индустриализирането на страната отъ индиректното ѝ въздѣйствие върху тѣсно свързанитѣ помежду си отрасли отъ текстилната индустрия, каквито сѫ тъкачницитѣ и бояджийницитѣ, както и книжната и въжарска индустрии. Закръпването на памучната фабрика ще бѣде отъ съществена полза за даденитѣ вече концесии за тъкане на памучни платове въ Девня, Русе и Габрово, които ще могатъ да си доставятъ тукъ първичнитѣ материали — прѣждитѣ; въ страната има вече нѣколко добри инсталирани модерни бояджийски заведения, на които тя несъмнено би дала една съществена подкрепа, особено ако успѣемъ въ бѣдѣщитѣ търговски договори да повишимъ митото на боядисанитѣ прѣжди, които понастоящемъ, вслѣдствие на нашата несмисленостъ при сключването на дѣйствующитѣ сега договори, плащатъ еднакво мито като небоядисанитѣ прѣжди. Най-послѣ, ако опититѣ съ припесенитѣ по инициативата на фабриката памучни сѣмена излѣзнатъ сполучливи, може би единъ новъ потокъ очаква и земледѣлието отъ тази индустрия. Въобще, ползитѣ отъ тази индустрия за една страна сѫ тѣй разнообразни и съществени за националното, на дори и за държавното стопанство, щото знаменитото прѣдсказание на Ричардъ Акравайта, че единъ денъ Англия ще бѣде въ състояние да изплати своитѣ дългове само отъ печалбитѣ на своитѣ памучни фабрики, не само се сбѣдна по отношение къмъ тая държава, но може да се каже че то би могло да се приложи и къмъ останалитѣ западно-европейски страни, които, по примѣра на Англия, на врѣмето прибѣгнаха до много по-съществени жертви, отколкото намъ прѣдстоятъ, за насаждането и закъването на тази индустрия въ продължение на цѣли вѣкове. Запознатитѣ съ историята на индустриалното развитие въ Европа знаятъ непреривнитѣ усилия на английскитѣ крале отъ XIV ст. дори до втората половина на XIX вѣкъ за привличането на чуждитѣ капитали и вѣщии рѣцѣ въ Англия, както и покровителственитѣ мѣрки, които Франция вземала и продължава да взема отъ половината на XVII-то столѣтие дори досега за същата цѣль. Характерното въ историята на памучната индустрия, както и въ тая въобще на текстилната индустрия изобщо, е, че навредъ тя е бивала тласкана въ началото съ помощта на чужди капитали и работни сили — въ Англия и Франция първитѣ ѝ пионери сѫ били фламандскитѣ капитали и работници, привлѣчени отъ пра-

вителствата на тия страни съ помощта на цѣль редъ привилегии и насърчения, които намъ би се сторили за неимовѣрни, ако да не бѣха исторически фактъ.*)

„Въ наше врѣме въ страни, като насъ, които иматъ специални закони за насърчение мѣстната индустрия, като Унгария, Романия, Португалия, минималниятъ срокъ за покровителството на тази индустрия е 15 години. А въ страни, дѣто подобно законодателство отсъствува, сѣщиятъ почти резултатъ се добива посредствомъ закона за патентитѣ и индустриалнитѣ изобрѣтения. Искането на дружеството да се продължи срокътъ на концесията му за произвеждане на памучни прѣжди още съ десетъ години се стреми да приравни тази индустрия, макаръ и не напълно, у насъ поне въ това отношение къмъ конкурирующитѣ ѝ иностранны фабрики, главно къмъ италианскитѣ филатюри, и, така погледнато на това искане, не може да се откаже справедливостта му. Конкуренцията въ тази индустрия е толкозъ силна и остра, щото само добри въоръженитѣ могатъ да изплаватъ въ борбата; а за това се изискватъ голѣми капитали и гарантирани вътрѣшни пазари; за тази цѣль дружеството смѣта да прибѣгне къмъ увеличение на оборотнитѣ си капитали и като гаранция за тѣхъ то ходатайствува да бѣде прѣдпазено поне още за десетъ години отъ една евентуална вътрѣшна конкуренция въ границитѣ на първоначално отредения за фабриката му районъ на дѣйствие. Повѣреното ми министерство е на мнѣние да се удовлетвори това искане, което се диктува и отъ добри разбранитѣ интереси на економическата политика на страната. България е малка и току тепърва развивающа се економическа страна и затова трѣбва да се прѣдпази отъ прѣсилване на силитѣ си — за единъ периодъ отъ 25 години най-малко, доколкото разбира се може да се гадае въ тази областъ на народната дѣйност; тя ще прѣдставлява задоволителенъ пазаръ едвамъ за двѣ само памучни прѣдачници: една въ Сѣверна и друга въ Южна-България, отварянето на които Министерството желае да стане колкото е възможно по-скоро, но които, въпрѣки направенитѣ улеснения, още чакатъ прѣдприемчивата рѣка на смѣли капиталисти.

„Като изказва съгласието си за продължението концесионния срокъ съ още десетъ години, повѣреното ми министерство обаче мисли, че то трѣбва да бѣде съпроводено съ извѣстни условия, обществението на които има за цѣль да напрази общи и ползотворни облагитѣ отъ тази индустрия

*) Интересующитѣ се г. г. народни прѣдставители ще намерятъ поучителни свѣдѣния по занимающа ни тукъ въпросъ въ съчиненията на:

Achley: Histoire des doctrines économiques de l'Angleterre. 2 vol. 1901.

Thorold Rogers: Interpretation économique de l'Histoire. 1897.

Martin: Histoire de la grande industrie en France. 1895.

Aimé: Etudes sur les tarifs de douane et les traités de commerce. 2 vol.

Felix Joubléau: Etudes sur Colbert etc. 2 vol.

за страната и да я привърже къмъ мѣстнитѣ закони и обичаи, или, съ други думи, да я натурализира. А тия условия сж слѣдующитѣ:

„1. Увеличение на врѣтената въ фабриката.

„Сега-засега послѣдната е съ приблизително 11.400 врѣтена. Дружеството мотивира молбата си за продължение срока на концесията съ разходи, които то възнамѣрява да прави, между прочемъ, по постройка на специални жилища за работницитѣ близо до фабриката. Колкото хуманни и да бѣдатъ тия намѣрения на дружеството, министерството обаче смѣта, че нуждата отъ подобни постройкы не е още тъй належаща и отъ такъвъ неотлагаемъ характеръ, нито пъкъ отъ такова социално-економическо значение за страната, което да оправдае както разходите на дружеството, така и отстъпките на държавата, каквото би било въ дѣйствителностъ увеличението работницитѣ врѣтена на фабриката. Това увеличение може да стане послѣдователно и безъ особени стресения за самото дружество по слѣдующия начинъ: дружеството се задължава до изтичане на първото десетолѣтие отъ концесията му, т. е. въ продължение на шестъ години, начинай отъ 1903 г., да докара числото на постоянно дѣйствующитѣ въ фабриката врѣтена до 15.000 най-малко; прѣвъ първитѣ петъ години отъ послѣдующето десетолѣтие, ако въ този промежутокъ не бѣде основана втора предачница въ страната, тя трѣбва да пусне въ дѣйствие още 3.000 врѣтена и до края на същото десетолѣтие числото на работницитѣ врѣтена да нараства по начинъ, што при изтичането на концесионния срокъ фабриката да бѣде зарядена най-малко съ 20.000 постоянно движущи се врѣтена. Слѣдъ изтичането на първитѣ шестъ години, въ 1909 г. една първа провѣрка ще установи доколко дружеството се е съобразило съ тия условия, неизпълнението на които влѣче слѣдъ себе си лишението отъ правото на безмитенъ вносъ на суровъ памукъ въ слѣдующия размѣръ за 3.600 врѣтена, прѣсмѣтнатъ по настоящитѣ условия на фабрикацията. По сѣщия редъ ще се постѣпи и за вторитѣ 3.000 врѣтена.

„2. Продължението срока на концесията неизмѣнява въ нищо досегашното положение на фабриката по отношение постановленията на чл. 3 отъ закона за насърчение на мѣстната индустрия касателно даждията емлякъ и патентовъ налогъ, които оставатъ длъжими отъ дружеството слѣдъ изтичането на прѣдвиденитѣ въ поменатия членъ 15 години.

„3. Що се отнася до суровия памукъ отъ чуждо произхождение, потрѣбенъ за фабрикацията, той ще продължава да се пропуца слѣдъ изтичането на концесионния срокъ съ 50% отстъпка отъ митата, които би били въ сила тогазъ, за тоя артикулъ, ако бѣде прѣнасятъ отъ параходитѣ на Българското параходно дружество въ Варна. Тази отстъпка въ полза на дружеството ще бѣде компенсирана отъ създадената по тоя начинъ индиректна премия на параходното дружество, която ще му осигурява единъ значителенъ fret de retour, необ-

ходимо условие, за да може то да се впусне въ по-далечни плувания.

„4. Да се задължи дружеството да легализира положението си, съгласно българскитѣ закони, и да се подчини на всички правилници и законоположения касателно регламентацията на фабричния трудъ, които би се създали въ бѣдъще.

„5. За да може да се упражнява постояненъ и сериозенъ контролъ върху санитарнитѣ условия въ фабриката и съ туй да се създадатъ по-благоприятни здравословни условия за работницитѣ, фабриката трѣбва да си аташира специаленъ лѣкаръ, български подданикъ и българинъ, който ще дава нужната медицинска помощъ за смѣтка на фабриката, въ тежестъ на която оставатъ така сѣщо по-сериознитѣ лѣкувания на заболявания отъ професионаленъ характеръ и то безъ спиране на надницитѣ на заболѣлитѣ работници. Фабричния лѣкаръ трѣбва да бѣде одобренъ отъ министерството и да се ползува съ неговото довѣрие.

„6. Вжглицата фабриката понастоящемъ си доставя отъ Хераклея, като претендира, че перникитѣ вжглища сж негодни за употребление поради лошото имъ качество и би могли да послужатъ само въ смѣсъ съ английски кардифъ. Министерството не можеше да приеме прѣдлаганата отъ дружеството комбинация по този въпросъ въ 1901 г., понеже Министерскитѣ съветъ тогава, както и сега, е на мнѣние никому да се не отпускатъ каменнитѣ вжглища безъ мито. Но понеже условията на търговията съ този артикулъ се измѣниха веднага слѣдъ влизането въ сила на търговската спогодба съ Турция, то на мнѣние съмъ да се задължи дружеството, докато трае това положение, да си набавя половината отъ потрѣбното на фабриката годишно количество каменни вжглища отъ мѣстнитѣ каменновжглени мини, а останалата половина да си я набавя чрѣзъ безмитния вносъ на кардифъ или други видъ иностранны вжглища, които би могли да й послужатъ въ примѣсъ съ мѣстнитѣ. Годишната консомация на фабриката възлиза, при днешното ѣ положение, на 3.000 тона; по този начинъ се вмѣнява въ обязаность на дружеството, срѣщу направенитѣ му досега отстъпки, да контрибуира за развитието на мѣстнитѣ каменновжглищни мини посредствомъ едно доста голѣмо количество ежегодно. Безмитниятъ вносъ на кардифъ ще бѣде въ сила само додѣто се улеснятъ транспортнитѣ срѣдства на държавата, които би подобрили търговскитѣ условия за по-економическото експлоатирание на Тръвненския басейнъ, чийто вжглища, по признанието на самата фабрика, успѣшно би замѣстили английския кардифъ.

„7. Тѣй като вслѣдствие на отчаяната нелоялна конкуренция въ търговията съ памучни прежди, която понастоящемъ се върши, и по този начинъ мѣстното население, споредъ прѣсмѣтането на министерството, се опетява ежегодно съ не по-малко отъ 350—400.000 л., а примѣрътъ на иностраннытѣ фабриканти би могълъ да тури въ изкушение

и фабриката на дружеството, за да се брои съ тази конкуренция, то, за отстранение на тази съблазнь, дружеството се задължава още отсега да тури на разположението на държавния контролоръ при фабриката въ Варна потребнитъ специални апарати за провѣрка на фабрикуванитъ тамъ № № памучни прежди. Държавниятъ контролоръ да бѣде натоваренъ да бди, щото изнасянитъ изъ фабриката пакети прежда да отговарятъ точно на условията прѣдвидени въ специални наредби за прежди, които циркулиратъ на вътрѣшнитъ пазари въ страната, и за констатиранитъ опущения да отговаря наравно съ управлението на фабриката, респективно дружеството. Вносьтъ на иностранны памучни прежди повѣреното ми министерство тѣмъ, въ споразумѣние съ Министерството на Финанситъ, да уреди въ едно близко бъдѣще по такъвъ начинъ, щото да се прѣкратятъ еднажъ завинаги злоупотрѣбленията съ довѣрието на широкитъ маси отъ населението и експлоатацията на консоматоритъ и да може сжщеврѣменно да се прѣдохрани мѣстното производство отъ сжществущата досега нелоялна конкуренция.

„8. И най-послѣ, ако дружеството се рѣши да напусне идеята за построяване на работнически жилища, то при фабриката, на всѣки случай, трѣбва да се построи помѣщение за подслонъ на работниците отъ студъ, дѣждъ и др. стихийни влияния, на които сега тѣ сж изложени сутринъ и вечеръ прѣди отварянето на фабриката и стѣпването на работа.

Министъръ: П. Абрашевъ.“

Г-да народни прѣдставители! Както чухте, и отъ самитъ книжа, които ви прочетохъ, излиза, че дружеството иска да вложи още голѣми капитали, както за разширение на самото фабрично заведение, така и за построяване на жилища за работниците, тѣй като числото на работниците, които сега работятъ въ фабриката, възлиза на 700—800 души. За да може, обаче, дружеството да се ангажира съ такива голѣми капитали, тѣй като то е анонимно акционерно дружество, естествено е, че за тази цѣль то трѣбва да свика, както е установения редъ, годишно събрание, да вземе мнѣнието на акционеритъ и, слѣдователно, — едно рѣшение въ смисълъ да се изразходватъ тѣзи огромни капитали за реализиране на онова, което излага въ заявлението си, както и онова разбира се, което министерството приема. За да направи това, казвамъ, нему му трѣбва врѣме. Ето защо дружеството, прѣди изтичането на концессионния срокъ, е намѣрило за добръ да се обърне къмъ Народното Събрание и да поиска продължение на дадената му концесия още за 10 години, за да има врѣме да вземе рѣшение, за да похарчи тѣзи капитали, както и да пристѣпи къмъ построяването било на жилища за работниците, било за увеличаване на самото фабрично заведение.

Азъ имамъ тукъ точни статистически данни, какво губи държавата, какво губи фискалътъ съ

ония материали, които се пущатъ безъ мито въ страната; а въ сжщото врѣме имамъ и точни статистически данни, какви облаги е принесла и принася тази фабрика. (М. Такевъ: Отдѣ сж тѣзи данни?) Отъ Министерството на Търговията и Земледѣлието — годишнитъ рапорти. Азъ ги имамъ за себе си; ако стане пужда, ще ги прочета. Невъзможно отъ това, фабриката сега се стреми да повдигне обработването на доброкачественъ памукъ въ страната, която култура е почти занемарена у насъ. За тази цѣль тя е изписала вече сѣмена отъ доброкачественъ памукъ, които ще раздаде, и ще има сама надзора за сѣянето на тѣзи сѣмена и, слѣдователно, за произвеждане на добъръ памукъ, който памукъ ще се обработва въ тази фабрика. Водима отъ тѣзи всички съображения, комисията по Министерството на Търговията и Земледѣлието единодушно рѣши да се продължи срокътъ на концесията на анонимното дружество съ още 10 години, и, като неинъ докладчикъ, ме натовари да докладвамъ туй рѣшение на комисията и да ходатайствувамъ прѣдъ почитаемото Народно Събрание да се съгласи както съ рѣшението на комисията, така и съ изказаното мнѣние на г. Министра на Търговията и Земледѣлието и да приеме да се продължи концессионниятъ срокъ на фабриката „Принцъ Борисъ“ въ Варна съ още 10 години подъ ония условия, които Министерството на Търговията и Земледѣлието излага въ писмото си въ 8 пункта.

И. Воденчаровъ: Приематъ ли се тия условия отъ дружеството?

Докладчикъ П. Шоповъ: Налагатъ му ги — ще-неще.

П. Вжжаровъ: Кога изтича срокътъ, г-нъ докладчикъ?

Докладчикъ П. Шоповъ: Слѣдъ 6 години.

П. Вжжаровъ: На какви права се радва фабриката?

Докладчикъ П. Шоповъ: Фабриката се радва на слѣдующитъ права: въ района на тритѣ окрѣга да не може да се построи друга фабрика и да ползува съ безмитенъ вносъ на суровитъ материали, въобще отъ закона за насърчение на мѣстната индустрия.

Ю. Теодоровъ: Тритѣ окрѣга кои сж?

Докладчикъ П. Шоповъ: Варненскиятъ, Русенскиятъ и Търновскиятъ окрѣзи; а въ всички други окрѣзи всѣки може да построи толкова фабрики колкото иска.

А. Славчовъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Искане се още едно отсрочване на Варненското анонимно дружество, слѣдъ изтича-

нето на настоящата концесия, която има още за 6 години — и за още 10 години. И г. докладчикът на комисията докладва, че всичкото било рѣшено съ абсолютно съгласие, единодушно рѣшение отъ комисията, когато трѣбваше да се каже: само отъ членоветѣ, които присѣдстваха, а не единодушно.

Докладчикъ П. Шоповъ: Ами това се разбира — единодушно рѣшение на членоветѣ, които присѣдстваха.

А. Славчовъ: Моля Ви се потърпѣте малко! Дотолкозъ азъ намѣрвамъ, да е било необходимо да сезираме Народното Събрание, за да мислимъ за подиръ 20 години. Анонимното дружество се опасява да не би подиръ 6—7 години отъ друго дружество да се изложило на нѣкои нови конкуренции. Най-напрѣдъ трѣбва да знаемъ, че туй анонимно дружество по никакъвъ начинъ не може да се опасява отъ никое мѣстно дружество. Защото, твърдѣ естествено е, за да се образува подобна нова фабрика, за да конкурира настоящата, трѣбватъ милиони. Този страхъ не мога да го разбера какъ съществува и какъ може да се опасява туй дружество отъ насъ. Ако има да се опасява, ще се опасява отъ нѣкои външни компании, отъ нѣкои вънкашни дружества. Слѣдователно, ако се опасява отъ нѣкое вънкашно дружество да не би да го конкурира, туй не може да бѣде въ наша връда, то е въ полза на самата страна и въ полза и на насъ. Защото капиталитѣ, които ще употребятъ вънкашнитѣ хора, за да конкуриратъ тия хора, нѣма да дойдатъ безъ смѣтка, а ще си направятъ хората смѣтка и слѣдъ туй ще дойдатъ. Слава Богу, голѣма облага не сме видѣли отъ настоящата фабрика, която е построена. Стокитѣ, които се продаватъ, не се продаватъ съ намаление, продаватъ се съ 2—3% намаление, по въ качествено отношение сж 2—3% по-долни. Че е така, че сж по-долни въ качеството си, фактътъ е писмото на самото министерство, че щѣло да тури единъ контрольоръ да се запечатватъ пакетитѣ, за да отговарятъ на качеството на другитѣ стоки. Нѣма въобще да ни е принесла нѣкаква облага. Въ сжщностъ загубата на държавата е явна — съ 200—300.000 л. годишно. Щѣше да ни доказва г. докладчикътъ какво щѣло да бѣде митото, съ което се ощетява държавата; по негова милостъ по-напрѣдъ трѣбваше да ни каже, колко мито се вземаше отъ изработената стока, която се консумира въ страната и която сега не се внася; дали и нея не мисли за загуба на държавата. Ако и нея слагаме за загуба, смѣтката ще излѣзе янлжшъ, защото тогазъ смѣта се толкозъ суровъ памукъ се внася въ страната, за който не се плаща мито. Туй тѣ го знаятъ, но стоката, която се внасяше по-напрѣдъ, нейното мито не се знае колко е било, което е въ ущърбъ на казната. Самата фабрика даже не употребява мѣстенъ кюмюръ, и него отъ

вънъ го носи и всичко безъ мито внася. Какво щѣло да бѣде подиръ 10 години, щѣла да внася сурови материали и да плаща 50% — значи още 50% намаление.

Въ изложението, гледамъ, има друго едно нѣщо, дѣто казватъ, че щѣли да донесатъ сѣмена за да взематъ да внасятъ тази индустрия въ страната ни или да обработватъ памука. Ние хубаво знаемъ, и съ туй не могатъ да ни убѣдятъ въ нищо, защото нашитѣ мѣстни условия не отговарятъ, не позволяватъ да сѣемъ памукъ, то е една пронда, една приказка, съ която да се заблуди Народното Събрание, да се каже на прѣдставителитѣ, че тия хора ще внасятъ сѣмена и пр. Това нито е бивало, нито ще бѣде, нито отговаря на мѣстнитѣ условия. Моето мнѣние е, по никакъвъ начинъ, даже това тѣхно прошение за тази концесия не е трѣбвало да се слага на масата, нито е трѣбвало да се разисква даже въ комисията, а трѣбвало е да се остави безъ послѣдствие, защото е било врѣдно — и сега е врѣдно и колкото стои въ бѣдѣще ще бѣде въ врѣда. Ако дадемъ още една концесия за 10 години, ще направимъ още по-голѣмо прѣстѣпление. Затуй моето мнѣние е, да се остави прошениято безъ послѣдствие и да не се дава никакъвъ срокъ, защото и този, който е даденъ, е даденъ беззаконно.

К. Мирски: Г-да народни прѣдставители! Касая се работата да издадемъ единъ законъ отъ частенъ характеръ, въ интереса на дружеството „Князь Борисъ“, което има една фабрика въ гр. Варна, дружество, съ основенъ капиталъ 1.500.000 л., разпрѣдѣлени между 60.600 акции отъ по една лира стерлинга; това дружество е направило и заемъ, като е издало и облигации за нѣкои свои заеми и което ни е одарило съ една брошура за положението си. Въ послѣдната на стр. 33 намираме единъ балансъ на това анонимно дружество за памучни прѣжди въ България за врѣме отъ юний 1899 г. до 1 мартъ 1901 г. въ лири стерлинги; тукъ четемъ нѣщо противно на оново, което е изложено въ текста, а именно на стр. 21 и 22. Тогазъ когато въ текста у брошурата четемъ, че основниятъ капиталъ на дружеството е 60.600 акции отъ по една лира стерлинга, ние виждаме въ баланса му, че то има всичко акции 47.000 едни и 600 други, така щото акциитѣ му не сж 60.600, а само 47.600. Четемъ още въ брошурата, че тая компания има заемъ сключенъ, за да се наредятъ работитѣ по-добрѣ, на сума 13.157 лири стерлинги. И така, това дружество работи съ единъ капиталъ отъ 60.757 лири стерлинги, сума, наистина, доста почтена. Както основателитѣ му акционери, така и другитѣ му акционери, може би, сж упълномощили господина, който е сезиралъ министерството или Народното Събрание, за да се издаде по тая частъ единъ законъ за въ полза на това дружество, като се доказва, че тази полза ще бѣде още и въ полза на самото население на нашата държава.

Азъ не намирамъ днесъ за нужно, а, напротивъ, считамъ за вредително да влизаме въ сѣществото на работата. Сега не сме сезирани да вземаме нѣкаква резолюция или рѣшение, за каквито говори чл. 75 на правилника за вътрѣшния редъ, именно да рѣшимъ да се прѣпорѣча на министерството настоящето рѣшение, за да го изучи и, ако намѣри за добръ, да се внесе по него нѣкакъвъ законопроектъ, за да бждемъ сезирани по сѣществото на работата. Не. Ние сме повикани днесъ тукъ, както много ясно г. докладчикътъ даде да разберемъ отъ онова, което чете, за да издадемъ направо едно рѣшение отъ категорията на онѣзи, които сж прѣдвидени въ чл. 44 и слѣдующитѣ на правилника за вътрѣшния редъ, сир. да издадемъ единъ специаленъ законъ за въ полза на въпросното дружество. Но ние законопроектъ нѣмаме и, слѣдователно, всички тѣзи наредби, толкозъ изрично изложени въ нашия правилникъ за вътрѣшния редъ — нашиятъ законъ надъ законитѣ тукъ, вътрѣ въ Събранието, — не сж спазени. Трѣбваше г. Министерътъ на Търговията и Земледѣлието, който е сезиралъ не пропештарната комисиия — защото самъ вижда, че не прѣдлежи да се разглежда тая работа въ пропештарната комисиия, — а е сезиралъ комисиията по Министерството на Търговията, и Земледѣлието — трѣбваше, казвамъ, тоя г. министъръ да оформи своитѣ сжждения въ единъ законопроектъ, тоя законопроектъ, съгласно чл. 44 и слѣдующитѣ отъ правилника за вътрѣшния редъ, да се прати въ Народното Събрание въ нужното число екземпляра, да се раздаде своеврѣменно всѣкому отъ насъ, да го изучимъ и тогазъ да дебатираме по работата, и то не само веднажъ въ сжбота, а да дебатираме три пѣти: принципиално да разгледаме такъвъ законопроектъ, да го пратимъ въ комисиията за все-странно изучаване, подиръ това, откато чуемъ разнитѣ възгледи по работата въобще, добръ да я изучимъ и ние, сетнѣ членъ по членъ да разгледаме такъвъ законопроектъ и, най-послѣ, като още веднажъ ни се даде врѣме да обмислимъ, да не би нѣщо да сме сбъркали при разглеждане законопроекта на второ четене, трети пѣтъ пакъ съзнателно да обмислимъ работата и тогава да гласуваме законопроекта окончателно на послѣдно, трето четене. Това се налага намъ, г-да прѣдставители, не само отъ правилника, но и отъ нашия основенъ законъ. Чл. 109 отъ конституцията е изриченъ. Трѣбваше г. министърътъ да се съгласи и съ Държавния Глава и тогава да ни сезира, защото чл. 109 дава право на министра да впася законопроекти само съ съгласието на Държавния Глава. Ако не е искалъ г. министърътъ да главоболи Държавния Глава съ тази работа, той е могълъ да помоли нѣкой свой приятель народенъ прѣдставитель и той да направи нѣкое прѣдложение на законъ, да го подпишатъ нужното число народни прѣдставители и тогава да се сезираме съ него. Дотогава ние, ако направимъ нѣщо, просто ще извършимъ прѣстѣпление. Наистина, ние не подлежимъ на на-

казание за дѣлата си като прѣдставители, защото не сме наказуеми за тѣхъ по конституцията отъ никой сждъ, но насъ ще ни осжди обществото, ще ни осждятъ даже единъ по единъ мнозина наши избиратели: „Ужъ сме ви избрали да пазите законитѣ въ страната, да гледате за тѣхното правилно изпълнение, а вие отивате да ги нарушавате“. Който вземе на рѣжа закона за насърчение мѣстната, народната ни индустрия, той ще види тамъ единъ членъ, именно чл. 10, и ще прочете слѣдното: (Чете.) „За индустрии за книга, за захаръ, за прежда и платъ отъ памукъ, ленъ и коприна, за стѣкло и за стеаринови свѣщи, за циментъ и за хидравлическа варъ, учрѣдителътъ на фабриката ще се ползува и отъ правото, въ разстояние на 10 години, а за цимента и хидравлическата варъ 15 години и въ единъ опрѣдѣленъ районъ, само той да фабрикува извѣстния прѣдметъ. Министерскиятъ съвѣтъ, по прѣдложението на Министра на Търговията и Земледѣлието, се произнася, дали заведението заслужава да се ползува и отъ това право, и опрѣдѣля районъ“. И така, искатъ отъ насъ да направимъ единъ особенъ законъ въ полза частно на това дружество — не отказвамъ, че може би билъ такъвъ законъ и въ полза на народа, — да създадемъ, въ измѣнение на чл. 10 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия, единъ специаленъ законъ за въпросното дружество. Но това ние не можемъ да направимъ по реда, указанъ въ чл. 75 отъ правилника, а можемъ да го извършимъ по реда, указанъ въ чл. 44 на правилника за вътрѣшния редъ, и въ никой случай не въ сжбота, когато гледаме само работи, които сж отъ категорията на онѣзи, за които говори чл. 75 на правилника за вътрѣшния редъ. Затова, по силата на чл. 106 отъ конституцията, дѣто е казано: „Събранието има право да приема всѣкакви прошения и жалби и да ги прѣдава на надлежитѣ министри“, азъ правя слѣдното прѣдложение за рѣшение — резолюция: да се прати това прошение обратно въ Министерството на Търговията и Земледѣлието и то, ако намѣри въ интереса на държавата, да ни сезира съ единъ законопроектъ. Защото, г-да прѣдставители, нека не забравяме и слѣдующето. Едно отъ най-важитѣ права, които сж си извоювали народитѣ, а което и на насъ между другитѣ политически права ни е подарено, е правото на законодателна инициатива. То е голѣмо право. Който е инициаторъ на единъ законъ, той поема първата отговорност по него. Затова, додѣто нѣмаме единъ законопроектъ, подписанъ отъ надлежния министъръ или отъ нужното число народни прѣдставители, ние ще извършимъ, повтарямъ, прѣстѣпление, ако речемъ да създадемъ единъ законъ.

Н. Константиновъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Подиръ това, което ни каза г. Мирски, колкото се касае до процедурата за изпълнението формалната страна, прѣдвидена въ

нашият правилникъ, основана тоже и върху конституцията, и споръ не може да има, че въ дадения случай не се внася едно предложение такъвъ, за което говори конституцията, а се внася едно прошение чрезъ комисията по Министерството на Търговията и Земледелието, съ което се иска да се създаде единъ законъ, законъ такъвъ, който ще отмѣни съществуващия законъ за насърчение мѣстната индустрия, именно чл. 10, въ който е опрѣдѣлено, че ползующитѣ се индустриални прѣдприятия по силата на този законъ, съгласно чл. 3, иматъ право да получатъ, и по прѣдложение на Министра на Търговията и Земледелието, една концесия въ размѣръ на 10 години. Тази концесия е дадена въ пълния размѣръ още въ самото начало на дружеството. За повече отъ 10 години може да се даде концесия още за 15 години, но само за другъ видъ индустрии — то сж за циментовитѣ индустрии, ако си спомнямъ добръ. Ще се рече, исканата концесия за още 10 години е едно искане да се измѣни законътъ за насърчение мѣстната индустрия, и, като такава, измѣнението на този съществуващъ законъ не може да отиде по другъ редъ, освѣнъ по реда, прѣдвиденъ въ правилника и въ конституцията, именно като се внесе по законодателенъ редъ законодателно прѣдложение или отъ министра, или отъ надлежното число народни прѣдставители. Че това е тъй, всѣкому е известно. Но въ данния случай не стига че това измѣнение се прави, но, доколкото можахъ азъ да изслушамъ г. докладчика, отъ условията, които поставя Министерството на Търговията и Земледелието, за да се дадатъ нови 10 концесионни години, въ тия условия има прѣдвидени такива работи, които коренно измѣнятъ закона за насърчение мѣстната индустрия. Явно е отъ това, че самото Министерство на Земледелието и Търговията признава косвено, че законътъ за насърчение мѣстната индустрия иска една ревизия, и не внася единъ такъвъ законопроектъ — за ревизиране закона за насърчение мѣстната индустрия, ами по този начинъ, чрезъ различни концесии, по различни прошения, стареа се да измѣни закона за насърчение мѣстната индустрия. Доколкото се вижда отъ прѣписката, дадената концесия даже е вѣнъ отъ закона за насърчение мѣстната индустрия. Нийдѣ законътъ за насърчение мѣстната индустрия не дава право на Министерския съвѣтъ да лишава общинскитѣ управления отъ данъка октроа въ полза на каквото да бѣде индустриално прѣдприятие. А въ концесията на това дружество за тази индустриална работа Министерскиятъ съвѣтъ, като е далъ концесията, далъ му е още и правото да се ползува въ тази си индустрия не само отъ безмитна вносъ на тѣзи сурови произведения, които ще внесе, но и да се освобождаватъ отъ данъка октроа, който принадлежи на общинитѣ, а не на държавата. Законътъ за насърчение на мѣстната индустрия никѣдѣ, въ никое свое разпореждане не дава право нито на концесионера, нито на индустриалеца да

се ползува съ отстъпка на октроата и не дава право нито на министра, нито на Министерския съвѣтъ да раздава общинскитѣ приходи по този начинъ. Отъ тази точка зрѣние азъ намирамъ, че и дадената концесия е даже незаконна и, като такава, би слѣдвало да се ревизира наново, защото незаконно е дадена; дадени сж права повече, отколкото прѣдвижда законътъ. Министерскиятъ съвѣтъ е прѣвишилъ своитѣ права — или министърътъ, или, ако щете, Народното Сѣбрание е нарушило единъ законъ, като е дало чуждо имане, като си е присвоило правото да лишава общинскитѣ управления отъ правото да събиратъ октроа по 2% върху тѣзи стоки, които тѣ внасятъ. На тѣзи основания считамъ, че дадената концесия е противозаконна и, като такава, трѣбва да се прѣгледа, да се ревизира наново и тогава да се съгласи съ съществуващитѣ закони и да може въ бъдѣще индустриалното прѣдприятие да се съобразява съ тѣхъ въ своята работа.

По-нататъкъ, ако се впуснемъ да разгледаме работата въ сжщността ѝ, прошеието, което ни се дава отъ това индустриално прѣдприятие, менъ ми се струва, че всинца ние ще дойдемъ тъкмо до противното убѣждение, отколкото това се стареа да изтъкне анонимното дружество за тази фабрика за прежда въ своя анонименъ докладъ, възъ основа на който е станало и министерското писмо подъ № 3.472, отъ 2 февруарий 1903 г., както ни го докладва г. докладчикътъ. Министерството на Търговията и Земледелието, г-да народни прѣдставители, иска да оправдае даването на тази концесия, както казахъ и по-напрѣдъ, подъ нѣколко условия, на брой седемъ, които коренно измѣняватъ закона. Но него да оставимъ на една страна. Нека видимъ какво ни говорятъ тѣзи измѣнения. Първиятъ пунктъ, който говори за врѣтената, ясно показва, че дадената по-рано концесия не е била обусловена върху извѣстни условия, да се казва, че таа концесия ще се даде и това индустриално прѣдприятие ще се ползува отъ закона за насърчение мѣстната индустрия, ако отговаря на тѣзи и тѣзи условия, ако дѣйствително то е прѣдприятие индустриално такава, което дѣйствително ще развива една индустрия, а не такава индустрия, каквато то е развивало, споредъ моитѣ познания, досега — индустрия за ограбване българското население, ако искате това да знаете. Доколкото азъ знаа, това дружество не само померата на преждата е фалшифицирало, а е фалшифицирало и тежестта на пакетитѣ, които е продавало. А доказателството на това ясно личи отъ мнѣнието на Министерството на Търговията и Земледелието, което въ пунктъ 5, ако се не лъжа, говори за нѣкакъвъ контролъ вслѣдствие на неоялна конкуренция.

По-нататъкъ, г-да народни прѣдставители, отъ анонимния тоя рефератъ ли, листъ ли, пуснатъ измежду насъ за това анонимно дружество, разправя ни се, че дѣйствително то щѣло било да даде на консоматоритѣ въ България по-евтина стока и по-

навреме щѣло било да я достави и отъ туй българскитѣ консоматори щѣли били да извлѣчатъ нѣкаква си полза. Азъ знаа, че не е вѣрно това, а, напротивъ, тѣхнитѣ цѣни въ течение на първата година бѣха по-високи и тѣ срѣщаха една конкуренция въ това отношение, вслѣдствие на което тази година заключиха новъ договоръ съ 3 или 4 фирми въ България и поставиха тая индустрия въ видъ на единъ монополъ. Ето какво е положението, каква е индустрията, която е покровителствувана и концесионирана така безъ огледки. Никакъ не мога да си обясня втория пунктъ отъ условията отдѣ и отъ какво произтича. Казватъ: (Чете.) „Продължението срока на концесията не измѣнява въ нищо досегашното положение на фабриката по отношение постановленията на чл. 3 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия касателно даждията емлякъ и патентовъ налогъ, които оставатъ дължими отъ дружеството слѣдъ изтичането на прѣдвиденитѣ въ поменатия членъ 15 години.“ Говори се тукъ за нѣкакви си нови 15 години или за сѣмъния срокъ, когато въ дѣйствителностъ тѣ сѣ 20 години.

Министъръ П. Абрашевъ: Азъ ще Ви обясня какво е. Отъ 15 до 20 години ще си плащатъ данѣка.

П. Вжжаровъ: Да оскубать народа, послѣ ще плащатъ.

Н. Константиновъ: Но сега сѣ свободни.

Министъръ П. Абрашевъ: Азъ мисля, че ако прочетете граматически, ще видите че се разбира какво се иска.

Н. Константиновъ: Другъ единъ пунктъ, който прѣддежалъ да се обясни, е третиятъ пунктъ: „Що се отнася до суровия памукъ отъ чуждо произхождение, потребенъ за фабрикацията, той ще продължава да се пропуска слѣдъ изтичането на концесионния срокъ“ — значи и слѣдъ новата концесия — „съ 50%“ — докога, не е извѣстно — „отстъпка отъ митата, които биха били въ сила тогавъ“.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Значи, туй е отдѣлна концесия?

Н. Константиновъ: Туй е вънъ отъ тѣхното прошение. Да имъ дадемъ право, слѣдъ изтичането срока на концесията, нови 10 концесионни години, прѣзъ които да внасятъ суровия памукъ съ 50% намаление отъ митото, което би било въ сила слѣдъ 16 години отъ днесъ. За докога, не е извѣстно.

Н. Мушановъ: Тѣ не знаятъ какво да искатъ, но хората ги упжтватъ.

Н. Константиновъ: Просителитѣ подобно нѣщо не сѣ искали, а Министерството на Търговията и

Земледѣлието намира да имъ се даде това право ужъ като условие.

П. Вжжаровъ: Отъ крилце перце.

Н. Константиновъ: И друго още едно условие се туря отъ страна на министерството: „Да се задължи дружеството да легализира положението си, съгласно съ българскитѣ закони, и да се подчини на всички правилници и законоположения касателно регламентацията на фабричния трудъ, които би се създали въ бѣдѣще“. Менѣ ми се струва, че всѣки ще се зачуди, какъ тѣй това дружество индустриално е привилегировано съ такива права, отъ всѣждѣ му се даватъ права, било и отъ общинитѣ даже, и досега то не е легализирало своето положение въ България? Странно нѣщо! И сега ако му дадемъ нова концесия, ще се легализира. Тѣй излиза работата. Или съ други думи, както ни казватъ това самитѣ анонимни книжа на туй дружество: потребно е да ни дадете концесия — защо? — защото ще си построимъ, ще си направимъ сайванти за суровия памукъ. Ами за всѣки сайвантъ ли ще искатъ нова концесия? То значи да спъваме индустрията, да запрѣтаваме на други хора да дойдатъ тукъ да отворятъ фабрики; то значило би да вържемъ България съ тази фабрика и съ още една въ Южна-България и да рѣшимъ, споредъ мнѣнието на Министерството на Търговията и Земледѣлието, че такива двѣ фабрики сѣ достатъчни въ България. Азъ мисля, че не само двѣ, но и четири фабрики да има, ще намѣрятъ работа. Защото не е само тази прежда потребна за ризи и гащи, а отъ тази прежда работятъ всѣкакви платове и могатъ да се намѣрятъ и други съответствующи учрѣждения, които сѣщо да могатъ да намѣрятъ една помощъ първоначално. Така ще се развие индустрията. Всѣки, който има да вложи капиталъ, ще прави смѣтка: ако има двѣ фабрики, ще си направи смѣтката дали трѣбва да направи и трета, или ако има три, дали може да направи и четвърта, и като види каква е консомацията, ще смѣта дали тая индустрия може да покрива поне лихвитѣ на капитала, който ще вложи, и тогава ще прѣдприеме работата. Но подъ такива условия, ми се вижда, че е излишно усърдието положено отъ Министерството на Търговията и Земледѣлието.

По-нататѣкъ въ условията е казано и за вжглищата, че Министерството на Търговията и Земледѣлието е съгласно, макаръ и да бѣдатъ английски, да влизатъ безъ мито, макаръ да нѣма законъ, стига да се задължи половината отъ консомираниѣ вжглища да бѣдатъ български. А самото дружество говори, че тѣ внасятъ отъ Хераклея вжглища, защото били безъ мито. Или, съ други думи казано, ако българската държава съ желѣзницитѣ намалява прѣвоза и „ако Министерството на Търговията и Земледѣлието намали стойността на вжглищата въ мината „Перникъ“, тогава ще вземемъ отъ васъ“

Не стигат тѣзи блага, които се дават по закона и концесията, ами още и нови условия: да се намали навлото по желѣзницата и стойността на вжглищата въ Перникъ, което значи нови жертви да направимъ, защото и тѣй каменнитѣ вжглища се носятъ не по цѣната, която коштува на държавата, а по 1½ ст. на топъ и километъръ, когато общоприето правило е да се счита, че разходитѣ за прѣвоза на желѣзницитѣ никога не сж по-малки отъ 3 ст. Но не стига това, ами още повече, защото трѣбвало било да се развива памучната индустрия, която ще има да ни даде прежда и която споредъ тази анонимна книжка, която се разпрѣсна днесъ между г. г. народнитѣ прѣдставители, имала 500 и нѣколко души работници, за които плащала годишно 208.000 л. за надници, а сама признава, че 200 и толкова хиляди лева само отъ митницитѣ държавата имъ дава. Ще рече, че ние, българската държава, плащаме работницитѣ на тази индустрия. Тѣ признаватъ, че 1.400.000 кгр. памукъ внасятъ, на който турятъ половинъ мито, а въ дѣйствителностъ цѣлата сума се внася отъ Англия, защото моитѣ свѣдѣния говорятъ, че напр. въ 1901 г. сж внесени въ България прѣзъ Варненската митница 1.368.994 кгр. суровъ памукъ и памучна фурда. Отъ тази сума 1.168.994 кгр. не сж платили мито; значи оставатъ 200.000 кгр. фурда, която сж употребили българскитѣ държавни желѣзници. Ще се рече, че всичко каквото влиза прѣзъ Варненската митница суровъ памукъ отива въ тая фабрика безъ мито и никакъ не е отъ турско произхождение, а всичкитѣ е английско произведение; носятъ го отъ Индия или отъ Япония — не знамъ, — но оттамъ, отдѣто намиратъ смѣтка.

Ако прослѣдимъ статистическитѣ данни, ние ще намѣримъ слѣдующето: въ 1897 г. е внесенъ суровъ памукъ 370.938 кгр.; въ 1898 г. — 392.000 кгр.; въ 1899 г. — 665.000 кгр.; въ 1900 г. — 655.000 кгр.; въ 1901 г. — 1.368.000 кгр.; въ 1902 г. — за 9 мѣсеца 1.032.000 кгр. Ще се рече, откогато почна фабриката да фабрикува прежда, суровиятъ памукъ влиза безъ мито. Какво става съ преждата? Тѣмъ обратното: тя се пѣкъ намалява. Ще се рече, въ дадения случай трѣбва да признаемъ, че фабриката прави нѣщо. Но, ако фабриката ни е лишила отъ 268.000 л. мито за суровъ памукъ, ти ни е лишила и отъ 400.000 л. мито отъ прежда. Така щото, държавата губи и въ единия и въ другия случай, и излиза работата, че концесията, дадена на тази индустриална фабрика или на това индустриално прѣдприятие, на това анонимно дружество, е неомислена още на врѣмето и е дадена така още безъ огледки, безъ да се направи смѣтка какво може да стане. Истина е, че азъ съмъ на мнѣние и мисля, че всички сурови материали, а особено въ дадения случай суровиятъ памукъ би трѣбвало да се пуца безъ мито не само за това индустриално прѣдприятие, но и общо на всички, защото не по-малко индустриално прѣдприятие сж и памучнитѣ антерии, съ които се занимаватъ нашитѣ занаятчи.

Министъръ П. Абрашевъ: Антеритѣ ли?

Н. Константиновъ: Да, и тѣ сж индустрия, съ които занаятчийското население, еснафитѣ, се занимаватъ въ всѣки единъ градъ и си служатъ да ги продаватъ по селата. Слѣдователно, тоя памукъ би билъ потрѣбенъ и за гайтанджитѣ, и за други, които не биха имали 25.000 л. капиталъ и 20 души работници или не биха знаели по единъ косвенъ начинъ да заобиколятъ закона, за да имъ дадатъ освобождение отъ държавнитѣ и общинскитѣ даждии.

Министъръ П. Абрашевъ: Извинѣте, г-нъ Константиновъ, че Ви прѣкъсвамъ. Вие сте на мнѣние да се освободи, а намирате смѣшно ако министерството се произнася, щото половина мито да се плаща.

Н. Константиновъ: Вие ще имате търпѣние да видите защо е смѣшно. То е затуй, защото се дава на едно индустриално прѣдприятие, а не се дава общо на цѣлия български народъ.

Министъръ П. Абрашевъ: А, тѣй!

Н. Константиновъ: Ако се даваше общо, щѣше да се приложи общо за всѣкиго, а не да привилегироваме само 5-6 души.

П. Вжжаровъ: И то чужденци.

Министъръ П. Абрашевъ: Сега разбрахъ, защо е смѣшно.

Н. Константиновъ: Ето защо е смѣшно, г-нъ министре.

Като едно отъ условията, поставени, за да се даде тази нова концесия на това дружество, е и условието за постройка на жилищни здания, на кѣмъ, обаче тѣзи жилищни здания не сж задължителни, защото се казва: (Чете.) „И най-послѣ, ако дружеството се рѣши да напусне идеята за построяване на работнически жилища, то при фабриката, на всѣки случай, трѣбва да се построи помѣщение за подслонъ на работницитѣ отъ студъ, дъждъ и други стихийни влияния, на които сега сж изложени сутринъ и вечеръ прѣди отварянето на фабриката и стѣпването на работа“. Отъ кого да се построи, кога и какъ, не се казва. Ако фабриката се откаже, кой ще бѣде задълженъ да построи тѣзи здания? Значи, всички тѣзи условия излизатъ вѣтъръ тогава.

Така ще излѣзе вѣтъръ и задължението да иматъ свой лѣваръ. Задължение за помѣщение и за лѣваръ това сж въпроси на едно специално законодателство за работницитѣ по всички индустриални прѣдприятия — не само въ тази фабрика, а общо въ всичкитѣ. Това е единъ законъ, който сжествува навсѣкждѣ и който е полезенъ. Не само че сж потрѣбни такива помѣщения за живѣне, но сж потрѣбни помѣщения и за училище на дѣцата на тѣзи работници; по-

трѣбни сж помѣщения, ако щете, и за служебни домове. Такива сѣмъ забѣлѣжилъ. Задължително е медицинското прѣглеждане, медицинскиятъ надзоръ отъ държавата, но това е специалностъ на единъ особенъ законъ, който да обема всички индустриални заведения, а не специално туй индустриално прѣдприятие, и въ края на краищата да се тури въ такива условия, които не може да се не изпълняватъ, толкова повече че това не е единъ законъ задължителенъ, а е само законъ, както казва г. Мирски: ще напишемъ законъ само за привилегиитѣ на това дружество и нищо по-нататкъ.

Сега, ако ми позволите, г-да народни прѣдставители, да ви кажа и това още, че, доколкото азъ знаа, доколкото моитѣ свѣдѣния се простиратъ, работницитѣ въ тази фабрика сж изложени не на студъ, на дъждъ, на вѣтъръ и на градъ, ами на изморяване вжтрѣ въ фабриката отъ нечистия въздухъ, отъ постоянния пепелъ, който се образува при работенето. Независимо отъ туй, приематъ се на работа дѣца малолѣтни, които едвамъ утрайватъ, и колкото азъ сѣмъ слушалъ отъ Варна, отъ хора живущи въ Варна, казватъ ми, тамъ смъртността между работницитѣ въ тази фабрика е до такава степенъ, каквато не може да повѣрва човѣкъ — извънредно голѣма. И туй се обяснява, защото твърдѣ малолѣтни дѣца се взематъ за работа въ тая фабрика.

Г. Кирковъ: Фабриката се хвали, че имъ правила благодарение, че иначе не би могли да намѣрятъ работа.

Н. Константиновъ: А колкото се касае до пълнолѣтнитѣ, слушали сме твърдѣ неблагоприятни отзиви. Касае се до нравствената страна между работницитѣ. Всички тия работи се позволяватъ, може би, въ тая фабрика, за това индустриално заведение само затуй, защото е, тъй да се каже, привилегировано съ единъ законъ и въ добавѣкъ съ една концесия, безъ да сж взети какви да било задължения и каквѣто да е надзоръ, упражняванъ отъ страна на държавата, който не може да има своята си ефикасностъ, защото нѣма законни задължения за това търговско-индустриално дружество. Ето защо азъ намирамъ, че дадената концесия и правото да се ползува по закона за насърчение на мѣстната индустрия трѣбва да се подложи на нова ревизия и да не се даватъ нови концесии и такива задължения отъ страна на държавата безъ никакви права и контролъ.

П. Вжжаровъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Още на 20 декемврий миналата година, когато получихме брошурата на фабриката „Князь Борисъ“, азъ най-голѣмо внимание употребихъ, за да вникна добрѣ въ съдържанието на тая брошура.

К. Мирски: Тая, която се получи днесъ, е втора брошура, втори пътъ се получава?

П. Вжжаровъ: Да, втори пътъ. — Най-голѣмо внимание посветихъ — цѣли два дена покрай свободното си врѣме, — за да видя какво искатъ, по дойдохъ до заключение, че „ако и да не е вѣрно, е добрѣ скроено“. (Гласове отъ дѣсницата: А а а!)

Г-да народни прѣдставители! Истина е, че нашата държава има нужда отъ индустриални заведения и тя е длѣжна, по примѣра на другитѣ индустриални държави, да дава нужнитѣ облаги на този или онзи, на това или онова дружество за процѣстване на извѣстна индустрия, но за такива индустрии, които въ замѣна на тѣзи облаги, които имъ се даватъ отъ страна на държавата, да принасятъ извѣстна полза на държавата или населението. Но въ дадения случай, за голѣмо съжаление, трѣбва да признаемъ, че това дружество нѣма за цѣль друго, освѣнъ по възможностъ по-лесно да обогати своитѣ членове за смѣтка на бѣдния български данѣкоплатецъ.

Г-да народни прѣдставители! Азъ имамъ данни, които сѣмъ събиралъ отъ лица, близки до това дружество, отъ личенъ опитъ и изучавания, които можахъ да направя, и дойдохъ до печалното заключение, че именно днесъ това дружество иде съ своята нахалностъ наново да изисъва да му се дадатъ грамадни облаги и пакъ да извлѣча полза отъ българския народъ, безъ да му дава въ замѣна нищо. Г-да народни прѣдставители! Това дружество, възползувано отъ обстоятелствата, по едно врѣме, за да получи тая концесия за голѣмъ районъ и повече години, отколкото прѣдвижда даже самиятъ законъ за насърчение на мѣстната индустрия, безъ да е изтекълъ нейниятъ концесионенъ срокъ и безъ да сж отнети нѣкои права на това дружество по силата на закона за насърчение на мѣстната индустрия, иде още по-нататкъ да ни занимава шестъ години по-рано и да занимава Българското Народно Събрание за продължение на тая концесия. Азъ мисля, г-да прѣдставители, че само за тази постѣпка на това дружество ние би трѣбвало съ отвращение да погледнемъ на неговата молба. То идва да ни каже, че вие, Българското Народно Събрание, може да изгубите своето скъпо плащано врѣме и да разисквате въпроси, които сж вече разрѣшени. Трѣбваше да дойде послѣдниятъ периодъ на концесията и само тогава би трѣбвало да поиска това възобновление на срока на тая концесия. То идва да иска нова концесия и облаги, въпрѣки закона за насърчение на мѣстната индустрия, чл. 1, който казва, че съ тѣзи облаги могатъ да се ползуватъ всички индустриални фабрики и то въ продължение на 10 години отъ създаването на тоя законъ; значи, въ продължение на 10 години отъ 1895 г., когато е създаденъ законътъ за насърчение на мѣстната индустрия.

Ю. Теодоровъ: Откакъ е и дадена концесията.

П. Вжжаровъ: Прочее, г-да народни прѣдставители, само тия данни, казвамъ, би трѣбвало

да заставят самитѣ васѣ да отблъснете съ готовност наглата просба на това дружество, толкозъ повече че това дружество е дошло въ България съ чисто гешефтарска цѣль. Въ това дружество нѣма никакви български капитали, а всички капитали сѣ чисто иностранны. Въ това дружество, казвамъ, ползитѣ сѣ твърдѣ голѣми още отсега: въ първитѣ 5 години, споредъ признанието на дружеството, дивидентътъ на членския вносъ е станалъ 5%. И то, забѣлжете добръ, въ първитѣ 5 години! А какво ще стане въ слѣдующитѣ години? Тогава може и 50% да получаватъ полза тия хора отъ внесениѣ си капитали. И дѣйствително, г-да народни прѣдставители, това дружество, споредъ хора техници, е съумѣло да достави, да купи отъ Англия най-лошитѣ машини и отъ най-долната система, която е въ положение да изработва само индийски памукъ, да го прѣобръща на прежда, и то прежда отъ най-низки номера, не отъ номера най-тънки, но преди отъ най-долни номера, които не би способствували за повдигането на нѣкоя нова индустрия въ България, а, напротивъ, правятъ най-дебели прежди, които не може да заслужатъ за друго, освѣнъ за дебелиѣ ризи на нашитѣ селяни, а за друго нищо.

С. Ицковъ: По-евтино ще ги взематъ.

П. Вжжаровъ: Тая фабрика не могла да изработва номерата 4, 5 и 6, при всичко че тя въ своята брошура казва, че могла да изработва и такива. Ползитѣ, които посочва, че била извличала отъ държавата, сѣ свършено намалени. Най-малко тѣ укриватъ една кръгла сума отъ 200.000 л. Възползувани сѣжитѣ отъ отсъствието на какво-годѣ законоположение въ нашия законъ за насърчение на мѣстната индустрия, съ което да се защити и националниятъ трудъ при даване на подобни концесии на разни индустриални заведения, тѣ умишлено отказватъ да приематъ на работа какъвъ да е българинъ работникъ-майсторъ.

С. Ицковъ: Да не имъ изучи мурафета, види се.

П. Вжжаровъ: Г-да народни прѣдставители! За подкрѣпление на това ми твърдение, азъ прѣдлагамъ на вашето внимание едно писмо на единъ тъкачъ, който е свършилъ въ странство съ много добъръ успѣхъ, който е ималъ добра практика и който още оттамъ е прѣдложилъ своитѣ услуги на това дружество, още на 2 августъ 1898 г., прѣди да започне да функционира това дружество или фабрика.

Ф. Симиловъ: Тъкачъ ли е?

П. Вжжаровъ: Да, тъкачъ е.

Ф. Симиловъ: Ами въ фабриката тъкатъ ли?

П. Вжжаровъ: Моля. — Той отговаря, че макаръ да е тъкачъ, но е свършилъ и по така нарече-

ното механическо тъкачество. Още на 2 августъ 1898 г. поисква една длъжностъ скромна срѣщу 2 л. заплата отъ това дружество. Дружеството му отговаря, че нѣма работа за него, защото, каже, била завзета работата вече отъ други хора. Добръ. Този сѣщиятъ господинъ, Керанковъ, се потапя устно срѣщу дѣйствието на това дружество и най-сетнѣ въ 1900 г. 28 августъ се обръща до г. Министра на Търговията и Земледѣлието съ една просба, отъ която азъ извличамъ само слѣдующето:

„Високопочитаемый г-нъ Министре Начовичъ!

„Увлѣченъ отъ силния поривъ да бѣда полезенъ на обществото и себе си, още тогава, 1894 г., заминахъ на свои срѣдства въ странство и постигнѣхъ въ Ройтлингенското текстилно училище, Вюртембергско, дѣто завършихъ курса по механическото тъкачество, а слѣдъ това и този по памучното предарство, по който (последниятъ) имавъ особена наклонностъ и който завършихъ съ много добъръ успѣхъ. Слѣдъ това 2 години практикувахъ въ 2 фабрики (Чехия и Саксония) по тази частъ и, макаръ че отъ година врѣме съмъ се завърналъ, но и донесъ не ми се е удало да намѣря каква да е подходяща работа. Прѣди 3-4 мѣсеца дойдохъ тукъ, въ Варна, съ прѣпорѣка отъ г. г. Братя Симеонови до управлението на памучната фабрика, която е грѣко-английска и която не ме прие, защото не съмъ имъ билъ потребенъ.

„Лесно може се обясни до какво отчайване отъ разнебитени надежди може да изпадне човѣкъ, който слѣдъ 6-годишно изтощаване на всички срѣдства, слѣдъ самоотвержено прѣтърпяване на всички фабрични стѣпала — този човѣкъ, казвамъ, днесъ се намира съ едно неудовлетворително възнаграждение, и то по занятие далечъ отъ призванието му: чертежникъ въ Варненското общинско управление, и то по милостъ, за да не гладува. Не ли е това, наистина, жалко?! И това става днесъ, когато никой не отрича, че България има най-голѣма нужда отъ технически сили по всевъзможнитѣ отрасли на индустрията, и пакъ днесъ младежътъ, който тръгне по това побуждение, който послуша сърцето си и стане техникъ, който, като изживи значителна сума, като понесе нѣколко годишенъ усиленъ трудъ за усвояване на нужнитѣ познания и фабрични тайни — той е въ опасностъ да остане на пѣтя и умре отъ гладъ. И на това способствува пакъ — справедливо казано — днешното наше общество, съзнателно или несъзнателно — кой знае какъ да кажа — чрѣзъ закона за насърчение мѣстната индустрия и пр., който законъ е изоставенъ или, по-добръ казано, отхвърлил напата техническа сила като негодна, непотрѣбна вещь. Какво по-убѣдително доказателство отъ случая съ мене?! Сѣщиятъ законъ е ошастливилъ въ тукашната памучна предилня 6 души англичани-майстори, които получаватъ мѣсечно по 300—400 л. и 8 души арменци отъ волъ и отъ вѣже — простѣте

затова сж щинско окачествяване: всички сж сбирщина отъ Цариградъ, — помощници-майстори, които получаватъ по 100—200 л. и се учатъ, а единъ единственъ българинъ, който съ радостъ е очаквалъ и слѣдилъ това прѣдприятие още отъ основанието му, който носи всичкитѣ тегоби и съ живота си пази неприкосновеността на сжщата фабрика, въ която най-голѣмо право има да се ползува днесъ съ труда си въ нея — той се не приема въ нея! За него нѣма работа; той е неспособенъ, не дисциплиниранъ, простъ и пр. и пр. Ако това е и бжде така, тогава за каква цѣль българинътъ да учи известна фабрикация, когато той се игнорира въ фабриктѣ на татковината си така, както навсѣждѣ другадѣ? Колко това боли на сърцето! Тежко и горко томува, който е попадналъ подъ тази участъ!

„Да постапя кога да е, като майсторъ, въ тази фабрика, азъ, за жалостъ, съмъ изгубилъ всѣка надежда, защото за сжщата цѣль, както споменахъ и по-горѣ, съмъ дѣйствувалъ още отначалото, когато бѣхъ на практика въ Саксония, и то кога чрѣзъ повѣреното Вамъ министерство, кога чрѣзъ Братя Симеонови и най-подиръ направо съ управлението на сжщата фабрика, но резултатътъ отъ всичко това е печаленъ, никакъвъ, по единствената причина — увѣренъ съмъ въ това — че съмъ се родилъ българинъ“. Свършва.

Е, г-да народни прѣдставители, ако тѣзи официални документи, които сж били далечъ отъ мисълта, че тѣ ще се противопоставятъ на исканията на това дружество по въпросната концесия, идатъ да ви кажатъ, че единъ единственъ българинъ, тогазъ свършилъ по техническото тъкачество, човѣкъ майсторъ въ пълната смисълъ на думата, готовъ да приеме съ най-долна заплата работа въ тази фабрика, се отблъсва, тогазъ, питамъ азъ, защо ви е тази фабрика, защо сж тѣзи грамадни облаги за смѣтка и тежестъ на държавата? Не, недѣйте, г-да, прави тази фатална грѣшка, която направиха напшѣ прѣдшественици, като привилегироваха тази фабрика. Напротивъ, споредъ моето разбиране, не би трѣбвало да дадете никакви облаги на тази фабрика, защото е чисто гешефтарска и, като такава, не заслужава никаква подкрѣпа отъ народа; толкозъ повече че тази фабрика не произвежда суровия материалъ тукъ, въ България, и понеже тя е чакала едвамъ слѣдъ 5 години да заяви прѣдъ Народното Сѣбрание, че е готова да прояви желанието си, за че ще сѣе вече памукъ въ България, и то само защото иска нова концесия — единъ мотивъ да се уважи нейната просба, а въ продължение на 5 години тя е мълчала, не е правила никакъвъ опитъ за засѣване на памукъ. Ако, казвамъ найсетѣтъ, всички тѣзи данни сж неоспорими, тогава азъ вѣрвамъ, че дѣйствително тази фабрика не заслужава подкрѣпа отъ държавата.

Отъ друга страна, г-да народни прѣдставители, тази фабрика, стояща, казвамъ, на чисто гешефтарски

начала, винаги се е старала да има на ръка по едно лице.

К. Досевъ: Всѣка фабрика е основана на гешефтарски начала.

П. Вжжаровъ: Моля. Една такава фабрика не може да стои на такива чисто гешефтарски начала. — Г-да народни прѣдставители! Казвамъ, сжщата фабрика въ всичкитѣ режими се е старала да има по едно лице отъ „напшѣтъ“, властующитѣ, на което е била готова да плаща добро възнаграждение, за да стои въ сжщата фабрика и посрѣдствомъ което лице е могло да дѣйствува да ѝ се отпускатъ тѣзи или онѣзи облаги. По-рано е имало едно лице, което е било въ близки роднински връзки съ бившия министъръ г. Начовичъ, нѣкой си Поповичъ, ако се не лъжа. Днесъ, когато режимитѣ се мѣняватъ, тя изпѣжда, освобождава вече г. Поповича и вика друго лице, което е въ много близки роднински връзки съ едного отъ виднитѣ приятели на властующата партия.

С. Ицковъ: Има ли днесъ такъвъ?

П. Вжжаровъ: Има.

С. Ицковъ: Кое е лицето?

П. Вжжаровъ: Азъ, безъ да ща да оскърбявамъ нѣкого, ще кажа кой е билъ; той е билъ, каквито ми сж свѣдѣнията, братъ на достоуважаемия нашъ подпрѣдседателъ г. Франгя. Дали е вѣрно или не, не зная. (Обаждатъ се отъ дѣсницата: А а а!) Да.

Прочее, при всички тѣзи обстоятелства, г-да народни прѣдставители, ако имате присърце интереситѣ на народа, азъ ви моля да отблъснете просбата на сжщото дружество.

М. Такевъ: (Отъ трибуната.) Г-да прѣдставители! Не се безпокойте, че излизамъ на трибуната; то е само да ви обърна вниманието върху два пункта и да слѣза. (Отъ дѣсницата: Пояснено е вече.)

Когато въ 1894 г. се внесе въ Народното Сѣбрание законопроектътъ за насърчение мѣстната индустрия, г. Габровски и азъ имаме случай да бждемъ пакъ народни прѣдставители. Тогазъ по този законопроектъ станаха много дълги и широки разисквания. Както въ мотивитѣ на този законъ, така и въ обясненията, които даде тогавашниятъ Финансовъ Министъръ и Министърътъ на Земледѣлието г. Иванъ Евстатиевъ Гешовъ, искаше се да се изтъкнатъ двѣ цѣли на този законопроектъ. Първата цѣль бѣ да насърчи мѣстната индустрия и да привлече чуждитѣ капитали; но втората, и по-важна, бѣ да може, каже той, да се отмѣни тази незаконна практика, която отъ нѣколко години е сжществувала въ България по отношение даването на концесии. На стр. 635 отъ стенографическитѣ дневници на първата редовна сесия отъ VIII-то Обикно-

вено Народно Събрание ние четемъ слѣдующето: „Законопроектътъ има и тая важна страна, че напълно ще отмѣни практиката за отдаването на концесии за разни по-голѣми индустрии и съ това ще се помогне за отстранение на едно създадено начало въ не малкъ ущърбъ на интереситъ на страната. Надеждата и очакваната сполука отъ тѣзи концесии досега не се оправдаха и едва ли може да се очаква отъ тѣхъ нѣкакъвъ благотворенъ резултатъ“. Защото всѣкога сѣ дадени хора, съ спекулативни намѣрения, намиратъ по единъ защитникъ въ срѣдата на Българското Народно Събрание и спокойно могатъ да прокаратъ своитѣ желанія, често пѣти бидейки въ разрѣзъ съ интереситъ на страната. И единъ пътъ за всѣкога сѣ вънасянето на закона за насърчение на мѣстната индустрия се поиска да се тури прѣграда на рѣшенията въ сѣбота, чрѣзъ които се даваха такива концесии, да ангажиратъ страната за десетки години и да ангажиратъ мѣстната производителност. И тогазъ този законъ го гласуваха. Оттогава досега ние дѣйствително бѣхме сезирани пакъ съ прошения за концесии, но азъ ви моля да забѣлжитѣ добръ едно обстоятелство: че всѣкога въ писмото на министерството, съ което то дава своето съгласие, да се даде нѣкому нѣкаква концесия, то казва: да се даде затуй съ специално рѣшение, защото въ закона за насърчение на мѣстната индустрия този артикулъ не е прѣвиденъ. Вие знаете случаи за консервиране на риби, за консервиране на плодове и още нѣколко такива случаи, които ние рѣшихме да дадемъ само защото министерството казваше: въ чл. 2 на закона за насърчение мѣстната индустрия тѣзи прѣдмети не сѣ прѣвидени, и затуй трѣбва специално рѣшение на Народното Събрание. Но за всички други прѣдмети, които сѣ прѣвидени въ този законъ, даването на концесии ще става изключително по разпорѣданията на закона. Нѣщо повече, г-да прѣдставители! Всичкитѣ онѣзи концесии, които бѣха дадени прѣди закона за насърчение мѣстната индустрия, отъ създаването на този законъ се подчиниха на неговитѣ разпорѣдания, и затуй ние виждаме въ сѣщия законъ за насърчение мѣстната индустрия, чл. 10, алинея 2, да се казва: „Министерскиятъ свѣтъ, по прѣдложението на Министра на Търговията и Земледѣлието, се произнася, дали заведението заслужава да се ползува и отъ това право, и опрѣдѣли района“ — за онѣзи, които сѣ имали порано тази дадена концесия.

Има ли прѣвидена тази индустрия въ закона за насърчение мѣстната индустрия? Не само я има, г-да прѣдставители, но тя съставлява първия прѣдметъ на чл. 2 отъ този законъ. (Чете.) „Стокитѣ, които фабриктѣ трѣбва да произвеждатъ за да иматъ право на улеснение, сѣ слѣдующитѣ: а) преди „... а вие знаете, че това е предачна фабрика, за която става рѣчь въ днешното прошение. Прочее, тази материя държи първо мѣсто въ закона за насърчение мѣстната индустрия, и за

нея, слѣдователно, не може да има специално рѣшение на Народното Събрание, а ще трѣбва да се обърнемъ къмъ закона за насърчение мѣстната индустрия.

Така поставенъ въпросътъ, какво иска днесъ дружеството на тази фабрика и самото Министерство на Търговията и Земледѣлието? Искатъ — първото съ неговото прошение, а второто съ неговото мнѣние — да измѣнимъ закона за насърчение мѣстната индустрия. Ако това нѣщо се иска, питамъ се азъ: можемъ ли ние въ единъ сѣботенъ день по едно прошение на едно анонимно дружество да измѣнимъ постановлението на закона за насърчение мѣстната индустрия? Разбира се, не. Който иска да отвори въ България предачна фабрика, той има закона за насърчение мѣстната индустрия: желае да работи по него, да заповѣда, не желае да работи — да си отиде. Не, има още единъ модусъ: да даде прошение на министра на Търговията и Земледѣлието, този да сезира Министерския свѣтъ, Министерскиятъ свѣтъ да се обърне къмъ търговско-индустриалната камара, да вземе нейното мнѣние, и тогава, съобразно съ всичко това, ако тѣзи институти намиратъ, че тази концесия е необходима, да ни внесатъ законопроектъ за това, законопроектъ, съ който ще допълнимъ, видоизмѣнимъ или отмѣнимъ закона за насърчение мѣстната индустрия, но въ всѣки случай съ единъ правилно внесенъ законъ за тая работа. Ето защо, така чисто формално погледнато на работата, прѣдложението на г. Мирски е свършено основателно. Само съ законъ ще можемъ да отмѣнимъ разпорѣданията на закона за насърчение мѣстната индустрия.

Внасянето на туй прошение, вънасянето и на туй прѣдложение, на туй мнѣние на Министерството, и двѣтъ тѣзи нѣща сѣ незаконни и не могатъ да намѣрятъ отгласъ въ оградата на Народното Събрание.

Но, г-да народни прѣдставители, азъ трѣбва съ факти да ви докажа, че дѣйствително желанието на това дружество е да отмѣнимъ закона за насърчение мѣстната индустрия. И на първо мѣсто отъ юридическа точка зрѣние. Въ чл. 3 на закона за насърчение мѣстната индустрия е казано: „който желае да се ползува отъ облагитѣ на чл. 3 на този законъ, трѣбва да постѣпи по слѣдующи редъ: да даде заявление на Министерския свѣтъ, Министерскиятъ свѣтъ, като изслуша за всѣки случай отдѣлно мнѣнието на търговско-индустриалнитѣ камари, рѣшава: кои сурови материали не се намиратъ въ страната, или се намиратъ въ малко количество, суровитѣ материали се ползуватъ съ тѣзи и тѣзи привилегии“ и т. н. На пръвъ планъ, Министерството на Търговията и Земледѣлието, когато е издало своето мнѣние, обърнало ли се е къмъ Министерския свѣтъ, взело ли е мнѣнието на този свѣтъ, когато прѣдлага, първо, да се отстъпятъ каменнитѣ въглища съ 50% мито, да се отстъпятъ, слѣдъ изтичането на 15 години, суровитѣ

материали съ 50% по-долу отъ бъдещитѣ мита, да се направи щото тия работи да дохождатъ чрѣзъ Българското параходно дружество и съ това да се компенсиратъ загубата за държавата, — съ една рѣчь, да се измѣнятъ постановленията на букви в и г отъ чл. 3 на закона за насърчение мѣстната индустрия? Второ, Министерскиятъ съвѣтъ не е сезиранъ; прѣди да се сезира Министерскиятъ Съвѣтъ пѣкъ, по закона, трѣбва да бѣде сезирана търговско-индустриалната камара. Защо? Защото, когато се внасяше тоя законъ, вие знаете какво гласѣше първиятъ членъ на проекта: „Който въ разстояние на 10 години“ — и азъ ви моля да подчертаете тази дата — „на 10 години отъ издаването на този законъ отвори фабрика, ще се ползува“ съ тѣзи и тѣзи привилегии. Това какво ще каже? Този законъ слѣдъ 10 години отъ неговото промулгиране ще бѣде подложенъ на една анкета и, ако нашето вътрѣшно индустриално положение, ако нашето вътрѣшно производство се е измѣнило и ако цѣлитѣ, които законодателятъ е прѣслѣдвалъ прѣди 10 години отъ оная дата сѣ се измѣнили, той ще видоизмѣни този законъ. И затуй той е казалъ, че до 10 години тия привилегии могатъ да се даватъ; слѣдъ изтичането на тия 10 години това нѣщо не може да става, защото ще направимъ търговско-индустриална-стопанска анкета на България. Ако туй е било основната идея на нашия законодатель, питамъ ви да си кажете вие: желанието да дадемъ на тази компания, която е получила тази концесия на 1894 г. и изтича на 1904 г., да я дадемъ до 1914 г., когато тоя законъ ще бѣде ревизиранъ, когато ще имаме нови статистически данни за нашето хозяйствено състояние, питамъ, не е ли желание да отмѣните основната идея на този законъ — слѣдъ 10 години да видимъ ще съществува ли тоя законъ или нѣма да съществува, — да отмѣните чл. 1 на сѣкия този законъ? Защото, забѣлжете, този законъ ще бѣде ревизиранъ на 1905 г., а тѣ искатъ концесия до 1914 г.

Ето защо, г-да прѣдставители, по този начинъ както ни се иска да отмѣнимъ единъ законъ за насърчение на мѣстната индустрия, да дадемъ една привилегия за врѣме, когато тия привилегии даже нѣма да съществуватъ, е свършено неоснователно.

Но, г-да, че моето мнѣние е свършено право, потвърждава се и отъ другъ единъ фактъ. Министерството дѣйствително бѣ сезирало Пловдивската търговско-индустриална камара съ този въпросъ, и Пловдивската търговско-индустриална камара казва: „не можемъ сега да дадемъ никакво мнѣние, защото срокътъ на тази концесия не е изтекълъ — едно; второ, защото е много рано да видимъ какви ще бѣдатъ резултатитѣ на този законъ за индустрията, и търговско-индустриалната камара отхвърли желанието на министерството. И министерството, въпрѣки това, пакъ внася това прѣдложение. Тукъ ще ми позволите малко да хвърля и азъ една сѣнка върху добритѣ намѣрения на туй желание и тогазъ особено, когато вие прочетете

тия патетически мотиви, когато се почва историята на памука: отъ Ричардъ I, минава се прѣзъ главата на Карла I, дохожда се до Филиповци, прѣхвърля се Индия, Азия, Америка, докарва се до четиритѣ къшета на свѣта, за да ви убѣдятъ, че тази концесия трѣбва да се даде. Спомнямъ си като сега, когато въ 1894 г. викахме главния секретаръ на Министерството на Търговията и Земледѣлието да даде нѣкои обяснения върху нѣкои желания на министерството тогава, и г. секретарѣтъ, който трѣбваше да работи повече съ цифри на рѣка, четѣ ни една патетическа патриотическа рѣчь, резултата на която той очакваше да бѣде единодушното гласуване на бюджета на Министерството на Търговията и Земледѣлието, и, между прочемъ, той ни цитира друга една работа, която азъ другъ пѣкъ съмъ ималъ случай да цитирамъ — всички ония дѣла, всички ония изходящи и входящи номера, всичката дѣйност на министерството, която се заключава въ 26.000 изходящи номера. Тогазъ му казаха на този приятелъ: по-добрѣ ще бѣде вие да се занимавате по-малко съ книжовна дѣятелностъ, а да излѣзете прѣдъ Народното Собрание съ цифрови данни, защото тѣ сѣ най-краснорѣчивото доказателство прѣдъ едно зрѣло народно прѣдставителство. Така като разсѣждаваме, азъ се питамъ: вие чухте ли г. докладчикѣтъ да каже нѣкои цифрови данни, да ви даде доказателство, че тази концесия, която е дадена прѣди нѣколко години, отъ 1894 г., значи прѣди осемъ години, че дѣйствително тази фабрика е могла да оправдае надеждитѣ на онова тѣло, което ѝ е дало концесията, че нейнитѣ работи вървятъ въ редъ и че тя може да се ползува пакъ по формитѣ на законодателството отъ нова концесия? Не, ние не четохме такива нѣща. Азъ даже съмъ подчерталъ единъ пасажъ, който срамъ ме е да ви го прочета, за да видите съ какви фрази искатъ да ви убѣдятъ. Нека знаятъ въ Министерството на Търговията и Земледѣлието, че съ фрази минаха врѣмената да се убѣждаватъ народнитѣ прѣдставители. Тѣ зрѣло, спокойно ще обсъдятъ прѣдлагания тѣмъ въпросъ и така-же спокойно ще вдигатъ своята рѣка за или противъ. Да прѣстанатъ, прочее, тия патетически рѣчи, тия още по-краснорѣчиви аргументи, състоящи само въ хубави фрази.

Азъ, г-да прѣдставители, желаехъ тукъ да свърша и да ви кажа: не дѣйте гласува по този начинъ, защото вие ще нарушите единъ законъ, защото вие ще стѣпчите постановленията на закона за насърчение на мѣстната индустрия, но държа да спомена още двѣ думи и да ви помоля непрѣмѣнно да отхвърлите това заявление. Имамъ положителни свѣдѣния отъ делегата на Министерството на Финанситѣ, който бѣ командированъ да изучи въ България нѣкои отъ нашитѣ индустриални производства и нѣкои отъ нашитѣ занаяти, че когато тоя официаленъ делегатъ на Министерството на Финанситѣ е отишълъ въ Варна и е направилъ

единъ въпросникъ, на който да отговори тази фабрика за нейното състояние, дружеството е отказало да даде каквито и да е свѣдѣния. Когато той се е обърналъ втори път и е прѣдъявилъ своята карта на правителствения делегатъ, пакъ никакви свѣдѣния не сж му дадени. Когато той трети път е казалъ: за да изпълни своя дългъ къмъ този, който ме е пратилъ, къмъ българското правителство, слагамъ ви на масата този въпросникъ, отговорѣте на него, вмѣсто фабриката да даде какъвъ да е отговоръ, тукъ въ София се явива единъ приятелъ и казва: азъ вмѣсто фабриката ще дамъ тѣзи свѣдѣния. Но Вие що изброявате въ тази фабрика? Юристъ или адвокатъ? Тази фабрика бѣше длъжна да отвори своитѣ тефтери прѣдъ правителствения делегатъ и да му даде свѣдѣнията, а не чрѣзъ своя адвокатъ, чрѣзъ своя юристъ да дава тѣзи свѣдѣния. Този фактъ е официаленъ, той е проверенъ отъ Министерството на Финансите. Обърнете се къмъ делегата — вие ще му научите името, азъ не желая да го казвамъ, — питайте г. министръ Сарафова и той ще ви каже, вѣрно ли е. Ако туй е вѣрно, позволѣте ми да хвърля една сѣнка отъ съмнѣние върху всички данни, които въ двѣ брошури подъ редъ се лансиратъ тукъ, за да се изтръгне вѣтътъ на народното прѣдставителство. Ако всичката тази работа бѣше почтена и честна, тя нѣмаше нужда отъ тайнственостъ, особено отъ тайнственостъ прѣдъ Българското правителство, което и да бѣде то, и прѣдъ българския делегатъ, натоваренъ специално да проверява нейната дѣйностъ. Тѣ отказаха това, а отказаха заради туй, ще ми позволите да кажа, защото не всичко е красиво въ нея, а единъ път не всичко красиво, дотогава, докогато Министерството на Финансите и това на Земледѣлието не направятъ една анкета за състоянието на това дружество, което коштува на държавата всѣка година по половинъ милионъ лева, забѣлжете добръ, и на което се иска да се даде концесия за още 10 години, за да се даде отъ държавата значи още 5.000.000 л., хубаво внимавайте, когато ще вдигате рѣка. Нѣщо повече, г-да народни прѣдставители! Отъ този докладъ, който прави г. Министрътъ на Търговията и Земледѣлието, изпъкватъ двѣ нѣща. Първо, че това дружество съществува въз основа на незаконна концесия. То не се е подчинило досега на българскитѣ закони. Прѣдставѣте си какво нѣщо се казва въ доклада — срамътъ е да го кажемъ: (Чете.) „Да се задължи дружеството да легализира положението си, съгласно българскитѣ закони, и да се подчини на всичкитѣ правилници и законоположения касателно регламентацията на фабричния трудъ, които би се създали въ закона“. Не, това, което ще става въ бѣдѣще, не искамъ да зная. Искамъ да зная това, което е понастоящемъ. А понастоящемъ тази фабрика не се е легализирала споредъ законитѣ въ България. Второ, въ закона за насърчение мѣстната индустрия е казано, чл. 3, буква

г: (Чете.) „Суровитѣ материали, които сж нужни за фабриката и които не би се намирили въ страната или не би ги имало доста, се освобождаватъ отъ мито“. Но фабриката е длъжна да употребява тѣхъ. А какво четете въ буква ж? Тази фабрика се отказва да се ползува отъ българскитѣ каменни въглища, служила си съ чужди въглища, когато въ България е имало, и при туй съ лишението да плаща правото на държавата за вносно мито. Ами че това е явно нарушение на закона за насърчение мѣстната индустрия! Имате въглища. Тѣзи въглища по всички експертизи, които сж станали досега, сж удовлетворителни. Самото министерство казва, че сж удовлетворителни за тази работа, обаче тѣ не се ползуватъ отъ тѣхъ, но казватъ по-нататъкъ: (Чете.) „Министерството е съгласно да имъ даде право да докарватъ половината въглища отъ Европа, като имъ намали 50% отъ митото“. Защо и на какво основание? Кой законъ ви дава това право? Искате да отмиѣните закона за насърчение мѣстната индустрия. Но казва министерството по-нататъкъ: „ако това ще стане чрѣзъ доставката на българскитѣ параходи“. Забѣлжете добръ този мотивъ. И това излиза отъ г. Министра на Търговията и Земледѣлието — „тази отстъпка въ полза на дружеството ще бѣде компенсирана отъ създадената по този начинъ индиректна премия на параходното дружество, която ще му осигурява едно значително fret de retour, необходимо условие, за да може то да се випусне въ по-далечнитѣ плувания“. Съ това прѣдложение министерството иска да създаде и привилегия на нашето параходно дружество. Моля ви, за Бога, възможно ли е всичката тази галиматия да се съдържа въ единъ докладъ, който носи подписа на единъ министръ?

Ето защо, г-да прѣдставители, отъ всичко туй не можемъ да дойдемъ до друго заключение, освѣнъ че по този начинъ не можемъ да дадемъ никаква концесия. Ако дружеството желае да получи нѣкаква концесия, нека се обърне къмъ Министерския съвѣтъ, Министерскиятъ съвѣтъ нека се обърне къмъ индустриалнитѣ камари въ България и, когато се изучи въпросътъ основателно, да напише законопроектъ, да го внесе по установения редъ, да го дебатираме на три четения и тогава само да получи туй право, което по единъ контрабанднимъ образомъ желае да получи.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Има още трима да говорятъ; ще бѣде лошо да прѣкъсваме рѣчитѣ имъ, затуй давамъ 5 минути отидихъ.

(Слѣдъ отидихъ.)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: (Звъни.) Засѣданието продължава.

Г-нъ Шипковъ има думата.

Г. Пасаровъ: Двѣ думи само да ми позволите да кажа, г-нъ прѣдседателю.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Ако г. Шипковъ отстъпва, азъ нѣмамъ нищо противъ. По редъ, г. Шипковъ има думата.

Г. Пасаровъ: Едно прѣдложение искамъ да направя, за да се свърши работата.

Г-да народни прѣдставители! Понеже това прошение не е изучено достатъчно, не е добръ проучено, а пъкъ и когато се даде тази концесия на врѣмето, погледнахме въ Варна малко злѣ на нея и сега, може би, така ще се погледне и отъ разискванията, които станаха, се видѣ, че не сж събрани всички данни, за да можемъ съ пълно съзнание да гласуваме за или противъ, защото, ако или едното или другото направимъ, сѣ, може би, ще сгрѣшимъ, — азъ правя прѣдложение и моля Народното Събрание да се съгласи, този въпросъ да се отложи, да се повърне на министерството да го проучи обстоятелствено и съ единъ обстоятелствено написанъ докладъ да го внесе въ Народното Събрание. Тогава ние съ пълно съзнание или ще приемемъ, или ще отхвърлимъ, за да не си губимъ сега врѣмето.

Н. Мушановъ: Какво пълно съзнание — законъ изриченъ има по тази работа! Какво ние ще вършимъ повече?

Г. Пасаровъ: Ние не знаемъ по-прѣди този въпросъ.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Тукъ има докладчикъ, който докладва отъ страна на комисията, имаме и министъръ. Ако тѣ се съгласятъ, тогава.

Г. Пасаровъ: За да може да разискваме по него, трѣбваше да знаемъ тия данни, а това е просто по едно прошение и затова не можемъ да се произнесемъ.

Докладчикъ П. Шоповъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ говорихъ съ г. министра, който тоже е съгласенъ на онова прѣдложение, което направи г. Пасаровъ, да се оттегли това прошение отъ дневния редъ сега и да се прати въ комисията. Слѣдъ по-тщателно изучване да се внесе въ Събранието на разискване. Ето моето мнѣние като докладчикъ.

С. Калчовъ: Щомъ се оттегли прошението отъ г. докладчика, нѣма прѣдметъ за разискване.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Шипковъ прѣвъ бѣше взелъ думата. Остава на него слѣдъ тѣзи обяснения на г. докладчика, ако ще, да говори.

Т. Шипковъ: (Отъ трибуната.) По принципъ азъ съмъ противъ прѣдложението на г. Пасарова, защото такава едно прѣдложение въвежда единъ много лошъ прецедентъ въ Българската Камара.

Протестирамъ въ името на г. Министра на Търговията, когато се казва отъ г. Пасарова, че г. Министърътъ на Търговията, не е изучилъ добръ това прѣдложение, въпрѣки факта, че той е внесълъ съ докладъ това заявление въ Народното Събрание и ни моли частъ по-скоро да го разгледаме въ Събранието. Да, г. Пасаровъ въ отсъствието на г. министра ни казва, че г. Абрашевъ не е добръ изучилъ прошението. (Г. Пасаровъ: Министерството не го е изучило добръ.) Азъ съмъ протестирамъ противъ прѣдложението на г. Пасарова и за честта на комисията, ако и да не съмъ членъ въ нея. Комисията е веднажъ разгледала това заявление и го е вече внесла въ Събранието. Слѣдъ като се внесе и г. докладчикътъ на комисията го докладва и моли Събранието да го приеме, и слѣдъ като 3-4-ма души народни прѣдставители говориха по него, какъ може г. докладчикътъ да излиза повторно прѣдъ насъ и да ни казва, че комисията не е проучила достатъчно това заявление и трѣбва наново да се прѣпрати въ комисията за по-добро изучване? И тази хубава! Ако подобно нѣщо стане и ние приемемъ подобно прѣдложение, то ще значи, че ние ще се занимаваме само съ неизучени прошения и заявления, които постоянно ще повръщаме въ комисията. Защо тогава изгубихме цѣло заседание? Ние веднажъ завинаги трѣбва да разберемъ и приемемъ това начало, че щомъ единъ министъръ внесе единъ законопроектъ или едно прѣдложение, това прѣдложение е вече изтѣзло отъ неговитѣ рѣцѣ, а когато едно прѣдложение или единъ докладъ, или единъ законопроектъ се внесе веднажъ въ Камарата и Камарата го е прѣпратила на респективната комисия на проучване, щомъ комисията наново го е внесла за разглеждане въ Народното Събрание, то, заявлението, законопроектътъ или прѣдложението не е вече достояние нито на министра, нито на докладчика, а е достояние само на Народното Събрание. Ето моя възгледъ и ето защо азъ възставамъ противъ г. Пасаровото прѣдложение. Ако г. Пасаровъ не е изучилъ заявлението тѣтелно и ако г. докладчикътъ, слѣдъ като изслуша двама-трима оратори, дойде до заключение, че и той не го е изучилъ тѣтелно, това не значи, че нѣма хора помежду насъ, които да не сж го изучили и да не могатъ да се произнесатъ по него. Ако това се прави просто отъ мисълта, че това заявление може да пропадне, когато се вотира, то ние съ това ще дадемъ на нѣкои наши другари поводъ да прѣдполагатъ, и твърдѣ справедливо, че правителството или докладчикътъ го е оттегилъ отъ страхъ да не пропадне. Ние не трѣбва по никакъвъ начинъ да позволимъ или дадемъ случай да се казва такава нѣщо било по адресъ на комисията, било по адресъ на правителството или пъкъ на болшинството, а най-вече слѣдъ като се загатнаха и намекнаха нѣкакви си инсинуации отъ прѣдговорившитѣ, ужъ че въ това заявление, тѣй както е прѣдставено въ доклада на г. министра, се криели бо-зна какви си гешефти.

Азъ никога не мога да прѣдположа таква нѣщо; никога не мога да повѣрвамъ подобно нѣщо за днешния г. Министъръ на Търговията и Земледѣлието, па не искамъ да го прѣдположа за който да е български министъръ. Азъ не мисля, че българскитѣ държавни мъже могатъ да бѣдатъ толкѡзъ непатриоти и да внасятъ въ Народното Сѣбрание прѣдложения или заявления движими отъ гешефтарски цѣли.

Д. Влаговъ: Обаче миналото, г-нѣ Шипковъ, показва обратното.

Т. Шипковъ: Г-нѣ Пасаровото прѣдложение не подлежи на вотъ и, ако г. прѣдседателътъ иска да го даде на гласуване, ние не трѣбва да оставимъ да стане това безъ разискване. Сега, когато отъ часове разискваме заявлението, подобно прѣдложение не може да се прави, нито пъкъ г. докладчикътъ има право сега да оттегля заявлението. Ние трѣбва чисто и просто да вотираме за отхвърлянето или приемането на заявлението. Азъ съмъ за отхвърлянето на заявлението.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-да народни прѣдставители! Извѣстно ви е, че по всички въпроси всѣки отъ г. г. народнитѣ прѣдставители има право да прави прѣдложения, които азъ съмъ длъженъ да положа на гласуване. Такова прѣдложение направи г. Мирски, а послѣ това направи и г. Такевъ. Тѣзи сѣ прѣдложенията, които ще се гласуватъ. Моля ви се, не е никакъ злѣ, ако единъ другъ стане и направи прѣдложение, защото правилникътъ не само позволява, ами заповѣдва, щото всички прѣдложения, направени отъ г. г. народнитѣ прѣдставители и сложени на масата на прѣдседателството, да се полагатъ на гласуване. Сега остава по този въпросъ да се говори. Г-нѣ Шипковъ е на едно мнѣние, а г. Пасаровъ е на друго мнѣние и т. н.

Г-нѣ Пасаровъ има думата.

Г. Пасаровъ: Азъ ще кажа нѣколко думи, че когато е трѣбвало да се внесе въпросътъ тукъ, въ Народното Сѣбрание...

Т. Шипковъ: Азъ имамъ думата и Вие не можете да говорите!

Г. Пасаровъ: ... длъжностъ е било и на комисията, и на г. министра да прочетатъ концесията тѣй, както е била дадена на врѣмето. Отъ това, което се докладва, азъ не виждамъ, че тя е проучена, и, помъ е така, ние не можемъ да влизаме въ разискване върху този въпросъ, който не е проученъ.

И. Пецовъ: Защо ви се внася, като не е изученъ?

К. Мирски: Тогава де се върне въ министерството. Защо се докладва?

Г. Пасаровъ: Именно това азъ искамъ да кажа — да се повърне прошениято въ министерството...

Т. Шипковъ: Правителството го е внесло съ обстоятелственъ докладъ и съ спѣшностъ.

Г. Пасаровъ: ... и ако то мисли, че това искане трѣбва да се разрѣши по-скоро и справедливо...

Т. Шипковъ: Моля, моля, Сѣбранието трѣбва да се произнесе.

Г. Пасаровъ: Ние искаме да се проучи отъ министерството и да ни го прѣдстави отъ негова страна, както г. Мирски прѣдлагаше, а не тѣй само по прошение отъ дружеството. И когато ни го прѣдложатъ, да ни прѣдставятъ всичкитѣ данни, които сѣ нужни. Щомъ това е така, ние не можемъ да разискваме.

Н. Мушановъ: Ние въ България нѣмаме ли Министъръ на Търговията?

Г. Пасаровъ: Затова правя прѣдложение да се повърне прошениято въ министерството, за да го проучи и, ако намѣри, че е основателно, съ данни и съ докладъ да ни го прѣдстави.

Н. Мушановъ: Г-да народни прѣдставители! По прѣдложението на г. Пасарова...

Т. Теодоровъ: Г-нѣ Шипковъ не е свършилъ. Трѣбва г. Шипковъ да свърши, че послѣ. Той още стои на трибуната.

Н. Мушановъ: Искамъ да кажа нѣколко думи. Г-нѣ прѣдседателю! По прѣдложението на г. Пасарова ще ли ми дадете думата, или не? Позволѣте ми двѣ думи само да кажа.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Мисля, за да се не губи врѣме, по-хубаво е да свърши г. Шипковъ.

Г. Пасаровъ: Ама защо ще се говори, когато ние щѣхме да рѣшимъ да се повърне прошениято?

П. Драгулевъ: Нека се рѣши това прѣдложение.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Оставете г. Шипковъ да говори. Прѣдложението го имаме писмено, ще го вотираме.

Т. Шипковъ: (Продължава.) Г-да прѣдставители! Азъ не мисля, че ние трѣбва да гласуваме да се повърне заявлението назадъ въ Министерството на Търговията и Земледѣлието, защото министерството си е казало послѣдната дума съ този докладъ. Азъ не мисля така също, че заявлението трѣбва да се повърне назадъ въ прошектарната комисия, защото съ днешния докладъ тя така също си е казала послѣдната дума. Туй, което ни трѣбва, то е да гласуваме отхвърлянето на прошениято.

И азъ искамъ отхвърлянето на прошенето по тѣзи съображения. (Глъчка.)

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля ви се, оставѣте да говори ораторътъ! Послѣ ще ви дамъ думата и по прѣдложението.

Т. Шипковъ: Г-да народни прѣдставители! Колкото азъ останахъ възхитенъ отъ прѣдговорившиятъ, когато говориха по това заявление съ такава пламенностъ и съ такъвъ интересъ, толкова повече съмъ разочарованъ отъ тѣзи бѣлѣжки и отъ тѣзи апо-строфирования, които станаха откакъ г. Пасаровъ и г. докладчикътъ прѣдложиха да се оттегли заявлението. Азъ не мисля, че ние трѣбва да гледаме прѣзъ прѣсти на въпроси отъ такава економическа важностъ, какъвто е въпросътъ, който това прошение зачеква. Ако има Народното Събрание важна работа да върши, то е именно разискването на въпроси отъ индустриална и земеделѣческа важностъ. Тукъ не е работата само да дадемъ една концесия на Ивана или Драгана; работата тукъ е да установимъ съ разискванията си каква трѣбва да бѣде нашата индустриална политика, и когато се касае да разискваме по такива въпроси, ние не трѣбва така леко да гледаме на тѣхъ. Ако България днесъ е въ такава печално положение, то е именно, защото прѣзъ тѣзи 25 години отъ нашата законодателна дѣятелностъ ние никакъ сериозно не сме се занимавали съ стопански и економически въпроси, а всѣкога сме гледали прѣзъ прѣсти на тѣхъ. И менѣ ми е чудно, защо ние се така инервираме, когато едно такова заявление, отъ такава капитална важностъ, е сложено на масата. Азъ мисля, че всѣкога подробни проучвания трѣбва да ставатъ, и който отъ насъ вземе тази брошура, която на два пѣти е разпадена на г. г. народнитѣ прѣдставители, и този докладъ на министерството, а най-вече самото заявление, достатъчно е да прѣгледа само първитѣ страници на брошурата, въ която ни се разправя за всеобщото значение на памучната индустрия, за да дойде до заключение, че тукъ се прави единъ видъ шапарма, единъ видъ затѣмняване на конкретния въпросъ. Второто нѣщо, което така сжщо ни кара и застава да гласуваме за отхвърлянето на това заявление, е това. Имаме една чужда компания въ България. Доколко тя е английска, гръцка или българска, не искамъ да говоря; но понеже тя се титулира английска, затова нека я наречемъ английска. Иде, казвамъ, една английска компания да иска концесия въ България. Е добръ, мислите ли, че една английска компания, тъй умна, както тя се прѣдставлява отъ тази брошура, ще бѣде толкова кжсогледа, толкова глупава, толкова наивна, когато тя още въ началото е поискала тая концесия, да не е изучила внимателно и тщателно всичкитѣ условия, които ѝ сж нужни за основаването и прѣусиѣването на своята фабрика? Това ако прави единъ мѣстенъ неопитенъ индустриалецъ, не може да се допусне, че това може да го

направи единъ вънкашенъ индустриалецъ, особено по памучната индустрия, която е, прѣди всичко, английска индустрия. Бждѣте увѣрени, че фабрикантитѣ сж тщательно проучили всичко и, слѣдъ като сж взимали всички условия подъ съображение, само тогава сж се рѣшили да поискатъ отъ насъ най-много нѣщо, което ние сме могли да имъ дадемъ. И когато ние сме имъ вече дали най-много нѣщо, което интереситѣ на отечеството и законитѣ на страната ни позволяватъ да имъ дадемъ, слѣдъ четиригодишно функциониране на фабриката имъ и шестъ години прѣди изтичането концесията имъ, тѣзи г. г. фабриканти идатъ наново и ни искатъ да продължимъ концесията имъ съ още десетъ години. Ами че това законитѣ ни позволяватъ ли? Това само не е ли достатъчно да накара всѣки единъ отъ насъ да възстане противъ тѣхното искане? Ако тѣ бѣха добросъвѣстни, ако тѣ наистина милѣха за развитието на памучната индустрия въ България, мислите ли, за Бога, че тѣ щѣха да бждатъ тъй непрактични и да искатъ подобно нѣщо, прѣди да изтече срокътъ отъ 10 години, срокъ вече даденъ на тѣхъ? Това именно ме застава да бжда, отъ какъвто да е гледна точка, противъ искането имъ да се продължи концесията имъ за още 10 години. Нека чакатъ да се свършатъ и другитѣ 6 години отъ концесията, та тогава. И, най-сетнѣ, нека прѣзъ туй врѣме, прѣзъ което трае концесията имъ, тѣ ни покажатъ какво именно сж направили за развитието на тази памучна култура и на тази преждена индустрия въ България. Вие помните случая съ захарната фабрика. Захарната фабрика, прѣди да добие концесия, тури почва да развие културата на цвѣклото въ България; стори се всичко отъ тѣхна страна, за да се създаде въ България една нова земеделѣческа култура. Е хубаво, слѣдъ като се създаде тая култура, която бѣше износна и за земеделѣцитѣ, и за тѣхъ, тѣ основаха захарна фабрика. Ами тази памучна фабрика какво е направила досега за да развие памучната култура въ нашата страна? Абсолютно нищо. И единствената причина на това е, защото тя не е основана на ония чисто български стопански начала, на които трѣбваше да бѣде основана. Помоему, отъ факта, че тази памучна фабрика още не си е регистрирала фирмата въ България и че тя не е дала на единъ финансовъ инспекторъ да провѣри нейната работа, ясно се вижда, че тя не иска да се постави на онѣзи начала, на които всички индустриални заведения въ страната ни трѣбва да почиватъ, ако искатъ да иматъ нашата поддържка. Ако тѣ днесъ бѣзатъ да продължатъ своята концесия съ още 10 години, моето мнѣние е, че тѣ не го искатъ защото желаятъ да развиятъ памучната култура въ България и да развиятъ още повече памучната индустрия, но го искатъ, защото знаятъ много добръ, че подиръ 1-2-3 години тукъ, въ България, ще се появятъ и много други като нея фабрики за памучната индустрия и ще искатъ да обезпечатъ за себе си една значи-

телна частъ отъ памучната търговия въ България, която въ общи цифри възлиза на сумата 6.000.000 л. Не мислѣте никога, че едни чужди индустриалци ще искатъ да дойдатъ въ България да основатъ подобна памучна фабрика, и то отъ Англия — помпѣте добръ, — ако тѣ не намиратъ интересъ такъвъ, какъвто въ самата Англия не могатъ да помѣрятъ.

Много се лъжемъ ако вѣрваме, че изкуствено може да създаваме какъвто и да е индустрия въ България. Прѣди всичко, ние, като земеделска страна, никогажъ не трѣбва да очакваме добра индустрия, полезна индустрия дотогава, докогато ние, като нация, като народъ, не вземемъ мѣрки да развиемъ, първо, нашето земеделѣние. Само слѣдъ като имаме едно развито земеделѣние, такъвъ какъвто е вече въ Германия, въ Англия, въ Франция и въ Америка, само тогава ние можемъ да мислимъ и за развитието на индустрията. И докато не дойде това положение, знайте, че само онѣзи индустрии ще вирѣятъ въ насъ, които иматъ почва за вирѣне и съставляватъ нераздѣлна частъ отъ земеделческата ни култура. Никакви индустрии не сж днесъ заднесъ възможни да вирѣятъ въ насъ, ако суровитѣ стоки, които тѣ работятъ, не се произвеждатъ въ страната ни. Америка, когато бѣше колония на Англия, бѣше почти единствената страна, съ изключение на Египетъ и въ малкъ размѣръ на Индия, която обработваше памукъ. Изначало прѣждената фабрична индустрия не се основа въ Америка, но се прѣнесе въ Англия чисто и просто, не защото това не бѣше по-изгодно да има прѣждени фабрики въ Америка, но защото климатическитѣ условия на Англия ѝ даваха тогава надмощие надъ Америка. И слѣдъ като се освободи обаче Америка, американцитѣ ако и да прѣдставляваха изобрѣтателния гений въ цѣлия свѣтъ, ако и тѣхнитѣ машини по съпѣстването на работата да надминаваха всички други машини, американцитѣ, казвамъ, пакъ не успѣха да взематъ тази текстилна, тази памучна индустрия отъ английскитѣ ръцѣ. Защо? Просто, защото самиятъ влаженъ и мѣгливъ климатъ на Англия позволяваше да се складира и изработва памукътъ направо, безъ да прѣминава прѣзъ извѣстни процеси на влажнипа, както това се изискваше за сухи страни като Америка. Въпрѣки всичката конкуренция, която американцитѣ искаха да правятъ на англичанитѣ, пакъ не успѣха. Тѣй щото, и донесъ пакъ англичанитѣ иматъ въ ръцѣтъ си тая индустрия. И днесъ тия патриоти американски, които желаятъ да обсебятъ пиящата не само на Сѣверна и Южна Америка, но и на цѣлия свѣтъ, пакъ не сж успѣли. За да постигнатъ това, тѣ сега тъкмятъ да прѣкаратъ прѣзъ своя конгресъ и сепатъ единъ законъ, който да забранява свободния износъ на памукъ отъ Америка. Цѣлиятъ свѣтъ изнася 14.000.000 бали суровъ памукъ, а отъ тия 14 милиона бали Съединенитѣ Щати произвеждатъ 10.500.000 бали суровъ памукъ и, въ желанието си да конкуриратъ и тая индустрия, както ще я и конкуриратъ въ близкото бъдѣще, тѣ се го-

твятъ да наложатъ таково износно мито на американския памукъ, щото англичанитѣ абсолютно да не могатъ да конкуриратъ съ тѣхъ. И тѣ ще го направятъ, защото сж хора, които не се диктуватъ отъ тази или онази държава, а отъ своитѣ собствени интереси. Тѣхната досегашна прѣдприемчивостъ ни кара да вѣрваме, че тѣ рано или късно ще успѣятъ да завоюватъ търговската пияца на цѣлия свѣтъ. И щомъ направятъ това, знайте ли какво ще бжде? Много английски фабрики ще искатъ да дойдатъ въ България безъ никакви условия. И тия приятели, които прѣдвизждатъ това, бързатъ да обезпечатъ своята концесия съ още десетина години! И съ какъвъ районъ? Районъ отъ цѣла Сѣверна-България, който има най-малко 3 милиона оборотна търговия. Е добръ, азъ мисля, че ще бждемъ малко нетактични въ даванетоъ така безразборно на концесии, слѣдъ горчивата опитностъ, която сме имали досега. Макаръ никой отъ насъ да не е ималъ лично никакъвъ интересъ при даванетоъ на тази или онази концесия, обаче всѣкой отъ насъ е ималъ често пѣти случай да се възмущава отъ това наше прибързано, безразборно и безмислено раздаване на всѣкакви концесии. Кой не знае за това байганювско ходене на български концесионери въ Англия, Германия и Франция да продаватъ тия концесии на чужденцитѣ? (Обаждайте се отъ центра: Вѣрно.) Азъ ози денъ срѣснахъ едно лице, което има концесия за отварянето на една памучна фабрика, която е добило, когато е билъ силенъ на деня — не искамъ да говоря именно кое лице, — връщайки се отъ Англия, дѣто бѣше ходилъ да продава своята концесия. Питамъ го: е, успѣхте ли да продадете концесията си? Слава Богу, казва, поуреди ми се работата. Слѣдователно, ако такъвъ е билъ резултатътъ на нашитѣ концесии, тогава ние трѣбва да бждемъ малко внимателни при даванетоъ на тия концесии, и ние трѣбва да вземемъ бързи рѣшения въ това направление, защото даванетоъ на концесии при такива условия е повече вредно, отколкото полезно.

Памучната фабрика, както знаете, съществува отъ четири години. Доколкото азъ зная, отъ послѣдния ѝ балансъ, тя е дала на своитѣ акционери 5% дивидентъ. Въ една страна като Англия, дѣто процентитѣ добити отъ фабрицитѣ не възлизатъ повече отъ 2—3½%, дѣто паритѣ, вложени въ банкитѣ, не принасятъ повече отъ 1—1½%, мисля, че 5% дивидентъ не е малко — той е твърдъ голѣмъ. И това е още въ началото. А какво ще бжде ако отидемъ да продължимъ концесията имъ съ още 10 години и то прѣди изтичането на срока, вие сами може да си въобразите. Азъ не съмъ по принципъ противъ внасянето на чужди капитали. Мисля, че всѣки единъ отъ насъ ще направи грѣхъ, ако иска да съградимъ около България една китайска стена за възбраняване влизането на външни капитали, но нека тия капитали идатъ тукъ горѣ долу при еднакви условия, както отиватъ въ другитѣ страни. Една концесия, тѣй както се дава у

наст, при тия условия, вървайте, нийтѣ, въ никол страна не се дава, освѣтъ въ Турция, въ Персия и въ страни като Египетъ и Мароко. Но въ една страна цивилизована, една страна съ национални стремежи и която смѣта да играе първа роль въ Балканския полуостровъ въ всѣко отношение, не трѣбва никога да даватъ концесии на чужденци при тия условия. Не сж голѣмитѣ привилегии, давани на външнитѣ капитали, които ще ги привлѣчатъ въ страната ни. Ние всички много ще се лѣжемъ, ако мислимъ, че съ това пари ще се примамятъ въ страната. Капиталитѣ ще дойдатъ много скоро и много лесно, ако цѣлиятъ свѣтъ разбере, че въ България има стабилностъ, сигурностъ и бързо и истинско правосѣдие. Една добръ организирана страна много по-скоро ще привлѣче чуждитѣ капитали съ своитѣ си наредби и закони, отколкото съ своитѣ изключителни концесии. Дайте на свѣта да разбере, че въ България има редъ и стабилностъ, че тамъ не се промѣнятъ, допълватъ и измѣнятъ законитѣ всѣка година, че правосѣдието е бързо и сигурно, че администрацията е ефикасна и ще видите какъ ще дойдатъ тукъ чуждитѣ капитали. Но когато Балканския полуостровъ прѣдставлява единъ спящъ вулканъ, който може всѣка година да изригне; когато политическото положение на Балканския полуостровъ може кога и да е да се разбърка и да доведе мѣстна или европейска война, не може да се очаква, че външнитѣ капитали ще дойдатъ тукъ въ България. Обаче, при едно сигурно политическо положение, западнитѣ капитали, и безъ да щемъ, ще дойдатъ. Въ Америка лихвата е 2%. Американското правителство направи послѣдния си голѣмъ заемъ съ по-малко отъ 2% лихва; английското правителство може така сѣщо да прави заеми съ 1½%. Вие знаете английскитѣ консолидета каква цѣна иматъ. Назначението на капиталитѣ е да бждатъ постоянно въ обращение. Тѣ никога не стоятъ мъртви въ банкитѣ и, ако тѣ тукъ не прииждатъ, то е, че тѣ не сж гарантирани. Въ нашата страна обикновено дохождатъ дружества, но не такива, които иматъ за цѣлъ да развиятъ страната ни, но дохождатъ само ония дружества, които търсятъ подъ вола теле, които не се задоволяватъ съ печалбитѣ, които се добиватъ въ странство, но които искатъ въ най-късо врѣме да направятъ грамадни богатства и голѣми печалби — поне урокътъ на миналото ни учи това. И тази фабрика още по-нагледно ни доказва това. Тя съществува, както знаете, отъ четири години насамъ. Най-малкото нѣщо, което ти трѣбваше да направи въ тѣзи четири години, бѣше да направи всички възможни опити за развитието на българската памучна култура. Както ви е извѣстно, прѣди 25—30 години въ България имаше по-разпространена памучна култура, отколкото сега я има, но прѣдъ видъ на леснитѣ съобщения и евтиния прѣносъ въ днешно врѣме, тази култура, която бѣше захванала тѣй успѣшно да се развива въ Хасковския окръгъ, захвана съвършено да намалява и днесъ

тази култура обгрѣща всичко на всичко 620 хектара и дава продукти нѣщо около 53.000 оки памукъ. Но тази култура при едно добро изучаване и при едно систематично старание може най-лесно да се развие въ цѣла Южна-България; най-малкото нѣщо, което можеше да се направи отъ тази фабрика, ако бѣше дошла тукъ да развива тази памучна култура, то е да направѣше единъ сериозенъ опитъ за развитието ѝ.

П. Вжжаровъ: Сега ще прави, като ѝ дадемъ концесия; досега е мълчала.

Т. Шипковъ: Днесъ-затнесъ, нашата памучна култура се обгрѣща въ четири околии въ слѣдующия размѣръ: въ Хасковската околия има 278 хектара, въ Харманлийската — 197, въ Търновосейменската — 94 и въ Борисовградската — 25. Но отъ свѣдѣнията, които азъ съмъ добилъ, азъ разбирамъ, че памучната култура може да се развива не само въ тѣзи околии, но почти въ всичкитѣ околии на Пловдивския и Старозагорския окръжи. Е хубаво, ако това е наистина така, нека тази компания въ продължение на останалитѣ 6 години да донесе най-напрѣдъ въ България хубаво сѣме, защото научавамъ се, че днешното сѣме, което ние употребяваме за сѣме на памука, е изродено и памукътъ, който се добива отъ него, е отъ просто качество и слабъ и късъ по нипки, даже е послабъ отколкото е драмскиятъ и кърджалийскитъ. Затова, за извѣстни цѣли, много кърджалийски, а тѣй сѣщо и драмски памукъ се внася у насъ. Затова тази фабрика не купува нито единъ килограмъ български памукъ. Е хубаво, нека фабриката се постарее въ останалитѣ 6 години на своята концесия да развие тази култура не само въ Хасковско, Търновосейменско, Бургаско и Харманлийско, но и въ цѣлия Пловдивски и Старозагорски окръжи и когато България вземе да произвежда въ продължение на 6 години не 50.000 кгр. памукъ, но 1½—2—3.000.000 кгр. памукъ, тогава всѣки отъ насъ съ най-голѣма готовностъ ще бжде наклоненъ да имъ даде втора концесия и при още по-изпосни условия и не само за 10 години, но за 20 години. Но дотогава, докогато ние нѣмаме памучна култура, докогато ние не сме направили всички възможни опити, старания и експерименти, за да видимъ до какъвъ размѣръ памучната култура може да се развива, даването втора концесия на тази памучна фабрика ще бжде не само напразно, но ще бжде и врѣдно за страната и за фиска.

Въ тази анонимна брошура има такива смѣшни твърдения, щото тѣзи хора, които сж я писали, трѣбва да сж мислили, че ние сме наистина много наивни хора. Най-напрѣдъ се казва, че тази фабрика е основана отъ чужди и мѣстни капитали. Азъ бихъ желалъ да зная кой е този, който е вложилъ 20 л. български капиталъ?

Г. Пасаровъ: Има малко на Братя Симеонови и Бебистъ.

Т. Шипковъ: Второ, казва се въ тази брошура, че държавата печелила отъ тази фабрика 200.000 л. надници; сетнѣ, печелили купувачитѣ на памучна прежда около 107-108.000 л. Хубаво.

Н. Гимиджийски: Ама не казвате, колко губи населението съ лошото качество прежда.

Т. Шипковъ: Най-напрѣдъ трѣбва да кажа, че ако се вземе на 1.200.000 памучна прежда, която тази фабрика сега изкарва, 14% мито, които щѣха да постѣпятъ въ българскитѣ митници, ако този памукъ изработенъ дойдѣше отъ странство, и 2% октроа, които мѣстниятъ градски свѣтъ щѣше да добие, вие ще видите, че ние щѣхме да получимъ една сума около 350.000 л., която сега губимъ. Колкото за печалата на купувачитѣ отъ памука, които фабриката изчислява на 108.000 л., тази печалба не е толкова, а само 78.000 л. Разликата въ цѣната е само 30 ст., а не 50 ст. Щомъ като пакетътъ се продава 30 ст. по-евтино, то на 260.000 пакети, по 30 ст., печалбата не прави 100 и нѣколко хиляди лева, ами прави само 78.000 л. Слѣдователно, намѣсто фискътъ да печели, фискътъ губи, и вмѣсто населението да печели, излиза, че населението не печели. Тѣзи съ 30 ст. по-евтини пакети, които се продаватъ, знаете ли, че споредъ провѣрката на търговци, заинтересовани въ преждената търговия, тѣхнитѣ пакети сж по-малки отъ английскитѣ и тѣхнитѣ глави по дължина сж по-къси? Нормата, приета въ Англия за тежината на пакета, е 10 английски ливри. Пакетитѣ на тази фабрика, споредъ провѣренитѣ свѣдѣния, излиза да сж отъ 40—60 грама по-леки. (А. Узновъ: 80, 80!) Второ, вмѣсто дължината да бѣде, по приетата норма въ Англия, 8.40 м., дължината на пакетитѣ на тази фабрика е около 7-70 английски ярди. Така щото, като се вземе тази разлика и като се вземе най-сетнѣ и самото качество, излиза, че купувачитѣ на памучна прежда отъ тази фабрика не печелятъ нѣщо, ами даже губятъ.

Сега да дойдемъ за надницитѣ. Казватъ, че тукъ се плащало за българска работническа сила нѣщо около 208.000 л. Прѣди всичко тѣзи пари не се даватъ на глава, на сѣмейство; тѣзи пари не се даватъ на възрастни стопани, които иматъ да хранятъ сѣмейство, но тѣ се даватъ на малолѣтни момчета и на малолѣтни момичета. И най-сетнѣ азъ не мисля, че даването пари на тѣзи малолѣтни момичета, при изхабяването на тѣхната жизнена енергия въ тия млади години, е печала за нашия стопански животъ. И нѣщо повече: не правятъ тукъ, както правятъ въ Англия, да плащатъ надница, но, вмѣсто надница, фабриката плаща на изработено парче. И тукъ се експлоатира съ труда.

Така разгледанъ въпросътъ, азъ мисля, че по-нататъшно повѣрчане на заявлението въ Министерството на Търговията, по-нататъшно разглеждане на това заявление въ прошектарната комисия

ще бѣде абсолютно ненужно. Чисто и просто, желателно е, Народното Събрание да рѣши въпроса съ вота си, — и азъ бихъ желалъ този воть да бѣде колкото е възможно по-единодушенъ (П. Вжжаровъ: Чистосърдеченъ!) — за да покажемъ, че Българското Събрание не е вече онуй събрание, което слѣпешката и безразборно да дава концесии, както е било то прѣди нѣколко години.

П. Вжжаровъ: Браво!

Т. Шипковъ: Туй е моето лично мнѣние.

И послѣ, друго едно нѣщо, което трѣбваше да забѣлѣжа, то е и туй. Отъ изложението въ рапорта на г. Министра на Търговията, така сжщо и отъ самия докладъ на прошектарната комисия не се вижда, че г. Министерътъ на Търговията е вземалъ съгласието на г. Министра на Финанситѣ.

П. Вжжаровъ: Той не е мислил по тази работа; подписалъ е само.

Т. Шипковъ: Тукъ се иска отъ Българското Народно Събрание да продължи една концесия съ още 10 години; значи, тукъ се ангажира българскиятъ държавенъ фискъ за още 10 години съ единъ фискаленъ доходъ повече отъ 300.000 л. годишно. Ако ние милѣемъ за нашитѣ финанси, никой министъръ, който и да билъ той, нѣма право да ангажира държавния бюджетъ безъ съгласието на Финансовия Министъръ и, сетнѣ, безъ съгласието на Министерския свѣтъ. По всичкитѣ тѣзи съображения, азъ мисля, че ние, безъ по-нататъшно разискване, трѣбва единодушно да вотираме отхвърлянето на това заявление.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Досевъ има думата. (Гласове: Излишно е да се говори. Да се гласува.)

Г-нъ Теню Начовъ има думата. (Гласове: Откажете се!)

Д. Цанковъ: Дѣто ще се каже и днесъ изгубихме деня.

Т. Начовъ: (Отъ трибуната.) Азъ ще се откажа, но не мога да не кажа нѣколко думи. Оттамъ ставатъ та ни псуватъ и да не можемъ да говоримъ! Каза ни се, че сме прѣдатели, че не сме били българи, че не разбираме интереситѣ си, и да не говоримъ!

П. Драгулевъ: Съ вота си ще покажемъ противното.

Т. Начовъ: Трѣбва да дадемъ на тѣзи, които мислятъ че сж най-голѣми патриоти, да разбератъ, че сж най-голѣмитѣ простапи. То е арнаутски патриотизъмъ, судански патриотизъмъ! Бѣгайте отъ чужденцитѣ, че щѣли да ни изѣдатъ! Що за безобразие?!

Прѣседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Теню Начовъ, никой не Ви е отнелъ думата; Вие самъ се отказате.

Г-нъ Шивачевъ има думата. (Гласове: А а а! Нѣма да те слушаме. — Тропане отъ дѣсницата.)

Т. Начовъ: Тогава азъ имамъ думата. Азъ се отказахъ, защото казаха да се не говори.

Н. Шивачевъ: Вие сте длѣжни да ме слушате, и азъ ще ви накарамъ да ме слушате! Викайте, азъ съмъ алашжкъ на викане! (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Хиляди прошения чакатъ. Има по-важни прошения.)

П. Драгулевъ: Отказа се г. Мушановъ, отказаха се и други, откажи се и ти.

Н. Шивачевъ: Ново ли правило ще турите? Азъ ще кажа двѣ думи, и ще ги кажа. Ще си кажа мнѣнието.

Т. Начовъ: Азъ имамъ думата, ако той говори.

Д. Цанковъ: Теню Начовъ тогава има думата.

Н. Шивачевъ: Хубаво, отказвамъ се. (Гласове: Браво!)

Т. Начовъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Азъ признавамъ, че по този въпросъ трѣбва да бѣде най-компетентенъ г. Шипковъ и искахъ непрѣмѣнно да чуя неговото мнѣние по въпроса, но съ съжаление трѣбва да заявя, че азъ не разбрахъ какви сѣ неговитѣ мотиви за отхвърлянето на това заявление.

И. Пецовъ: Много е ясно.

Т. Начовъ: Пардонъ. Мога да кажа, че може би не дочухъ мотивитѣ му, или че той ги изложи по такъвъ начинъ, че азъ не можахъ да ги разбера, или че не се слушаше, защото той говорѣше къмъ посоката на оппозицията.

Т. Шипковъ: Съжалявамъ, че не сте ме разбрали. Азъ бѣхъ доста ясенъ.

Т. Начовъ: Не се чуваше, г-нъ Шипковъ. Едно нѣщо само, което забѣлѣжихъ отъ рѣчъта на г. Шипкова, то е онова, което забѣлѣжихъ и въ рѣчитѣ на другитѣ оратори, и то е принципътъ, че трѣбва да се боимъ отъ чужденцитѣ като отъ огънь. Сега, разбира се, въ конкретния случай азъ мога да ви кажа, че не го познавамъ добръ...

Т. Шипковъ: Протестирамъ! Азъ не казахъ такова нѣщо. Не прѣтълкувайте моитѣ думи. Ако искате да ги прѣиначавате, азъ Ви моля да вземете прѣдварително стенографическитѣ рапорти и тогава, основайки се на тѣхъ, да говорите.

Т. Начовъ: Г-нъ Шипковъ! Ти можешъ да молишъ, но не да заповѣдвашъ!

Т. Шипковъ: Въ сѣдилищата може да изопачавате думитѣ на хората, а не тукъ въ Народното Събрание.

Т. Начовъ: Твърдѣ е възможно азъ да съмъ разбралъ криво твоитѣ думи. Моето убѣждение е — азъ това заключихъ по една частъ отъ твоята рѣчь, — че ти се съгласявашъ съ много други оратори, какво опасно е за България даването концесии на чужденцитѣ. Това е горѣ-долу. Ти приведе нѣкои причини, разказа истории и пр. и може да бѣдѣше правъ, но азъ искамъ да кажа, че върху този принципъ азъ съмъ противъ. Защо? Защото азъ, напротивъ, мисля, че колкото повече можемъ да се декларираме като единъ народъ цивилизованъ, толкова по-малко право имаме да се страхуваме отъ европейцитѣ: отъ нѣмци, англичани, френци, когато тѣ искатъ да дойдатъ въ България съ своитѣ капитали. Страхуватъ се въ Суданъ, страхуватъ се въ арнаутлука, страхуватъ се въ дивитѣ страни, страхуватъ се непросвѣтенитѣ народи, тѣ могатъ да се боятъ отъ европейскитѣ капитали. Ние да се страхуваме отъ тѣхъ, това е една простота, това е едно невѣжество. Другъ е въпросътъ, дали наистина конкретната концесия, за която става дума, е отъ такъвъ родъ, щото ние да се измамимъ. Ние можемъ да си отвориме очитѣ да се не мамимъ, но по принципъ да викаме, че чуждитѣ капитали сѣ опасни, това е простота. Срѣщу туй нѣщо азъ се обявявамъ.

А. Геневъ: Той не е говорилъ подобно нѣщо. Той говори противъ концесията.

П. Драгулевъ: Той, напротивъ, каза, че ще влѣзатъ въ бѣдѣже много капитали.

Т. Шипковъ: Азъ съмъ за чуждитѣ капитали.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля ви се, г-да!

Т. Начовъ: (Къмъ г. А. Геневъ.) Диванешки приказки говоришъ!

Т. Шипковъ: Г-нъ Начовъ! Тукъ ли бѣхте или бѣхте въ бюфета, когато азъ говорихъ? Ако сте ме слушали, Вие съвсѣмъ прѣтълкувате думитѣ ми. Азъ протестирамъ противъ това умишлено изопачаване на моитѣ думи!

Т. Начовъ: Какви думи турихъ въ устата ти, та ги изопачавамъ? (Смѣхъ.)

Прѣседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Шипковъ! Имате право още веднажъ да вземете думата и ще се обясните.

Т. Шипковъ: Никой отъ прѣзлеговорившиѣ не бѣше противъ чуждитѣ капитали, а най-малко азъ.

Т. Начовъ: Напразно се докачашѣ, г-нѣ Шипковъ! Азъ казахъ, че даже не чухъ твоята рѣчь, защото бѣхъ далечъ. Може да има много сериозни мотиви въ Вашата теза, но азъ не ги чухъ. Онова, което забѣлѣжихъ, е, че Вие се носите въ сѣщия духъ, както и другитѣ, че Вие се боите отъ чужденцитѣ.

П. Драгулевъ: Не е казалъ такова нѣщо.

Т. Начовъ: Нѣмамъ нищо, ако съмъ чулъ погрѣшно.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нѣ Шипковъ нѣма нужда отъ защитата на г. Драгулева. Той има право да вземе думата още веднажъ и да се защити. (Смѣхъ.)

Т. Начовъ: Говори се, г-да, отъ нѣкои отъ ораторитѣ, че този въпросъ е много сериозенъ и трѣбва да се отложи. Други, както бѣше г. Шипковъ, прѣдложиха още сега да се отхвърли. Нѣкой отъ ораторитѣ забѣлѣжихъ, че хвърлиха упреци на болшинството и това ме напара да стана и кажа, че азъ видѣхъ голѣма частъ отъ членовитѣ на болшинството, които сж рѣшени категорически да отхвърлятъ това прѣдложение.

Н. Гимиджийски: Това е вѣрно.

Т. Начовъ: Щомъ това е тѣй, излишенъ бѣше упректъ направенъ отъ нѣкои отъ дѣвницата къмъ болшинството, и именно това ми даде поводъ да излѣза да кажа, че, споредъ моето пѣкъ убѣждение, заслужва да се разгледа този въпросъ.

Споредъ моето убѣждение, заслужаватъ укоръ както онѣзи членове на болшинството, така и на меншеството, които само отъ патриотическа точка зрѣние казватъ, безъ да разсждаватъ, отхвърляте го. Защото тѣзи господа отъ дѣвницата, които слушамъ, че сж рѣшили, безъ всѣко разсждение, да се отхвърли това прошение, не ми наведоха нѣкои мотиви защо искатъ да се отхвърли. Тѣ казаха само това: чужденци сж, чужди капитали не искаме. (Отъ дѣвницата: А а а!) А азъ съмъ противъ тоя принципъ и заради това искамъ да кажа, че патриотизмъ въ случая не е нищо друго, освѣнъ една простота, едно невѣжество. Напротивъ, понеже азъ съмъ за противното мнѣние, бихъ желалъ да ме сподѣлятъ и отъ дѣвницата, и отъ дѣвницата. Ние, една страна бѣдна, имаме нужда отъ чужди капитали, и нѣма съмнѣние, че никой нѣма да донесе капитали въ България за нашитѣ черни очи, а всѣки ще иска да си извади процентитѣ и да си заплати труда. Слѣдователно, ако тази компания иска една концесия, отъ която ще извади процентитѣ на капитала и на труда си, ние не

трѣбва изведнажъ да казваме: ама тѣ сж англичани, французи — или каквито и да сж — да имъ кажемъ: вонъ! и не трѣбва да приемаме. То е глупостъ. Дайте да разберемъ тази концесия добръ по-напрѣдъ. За да може да се разбере, азъ ще моля почитаемото Народно Събрание, както направи прѣдложение г. Мирски, както го поддържа г. Такевъ, а тѣй и други отъ дѣвницата, да не бързае съ този въпросъ, да не го разрѣшаваме патриотически, нека се повърне въ комисията. Може би Министерството да го знае, но ние не сме освѣтлени. Не трѣбва така само, въ името на патриотизма, да го отхвърляме — то ще бѣде глупостъ. Напротивъ, трѣбва да се прѣпроводи назадъ на изучаване и да се произнесемъ, когато всички го разберемъ. Защото, ми се струва, тая концесия не е за прѣнебрѣгване.

Т. Шипковъ: Вие говорите, че патриотизмътъ билъ невѣжество и простота. Значи, че ние, които говоримъ, сме патриоти, а ти не.

Т. Начовъ: Азъ такъвъ патриотизмъ, като на бай Ганя, дѣто се хвърля въ банята, не го разбирамъ. (Смѣхъ.)

Т. Шипковъ: Никой не говори тукъ по патриотически съображения.

Т. Начовъ: Не желая да бѣда такъвъ патриотъ, за да бѣда патриотъ, по-напрѣдъ желая да бѣда уменъ.

Т. Шипковъ: Не можемъ всички да бѣдемъ Теню Начевци, позволѣте това.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля, г-нѣ Шипковъ, оставѣте разправитѣ!

Т. Начовъ: Азъ нѣкоя тежка дума за Васъ, г-нѣ Шипковъ, не казахъ и не жалая да кажа, но азъ съмъ способенъ да кажа. Азъ Ви говоря за онѣзи, които въ името на патриотизмъ само, безъ всѣки другъ мотивъ, безъ да разбератъ дѣлото, искатъ да се отхвърли тази концесия. Тѣ сж невѣжи. Вие може да не сте отъ тѣзи, но другитѣ, които ми казаха, разбирашъ ли? Азъ тебе не турямъ въ тѣхното число, непрѣмѣнно за Шипкова това не казахъ. Ти може да знаешъ дѣлото, но другитѣ не знаятъ и азъ не го зная.

Безъ да искамъ повече да занимавамъ Народното Събрание, азъ ще моля да приемемъ именно прѣдложението, което направи г. Пасаровъ, послѣ и докладчикътъ г. Шоповъ, което се направи по-напрѣдъ отъ г. Мирски и отъ г. Такева: да не продължаваме да губимъ врѣмето си напразно, защото, ако искате непрѣмѣнно да приемете или отхвърлите тая концесия, азъ ще бѣда противъ. Непрѣмѣнно да се отложи. (Отъ дѣвницата: Прието, прието!)

Прѣдседателствующъ А. Франтъ: Г-да народни прѣдставители! Има записани още оратори и правилникътъ ми заповѣдва да имъ дамъ думата.

Г-нъ Шивачевъ има думата. (Гласове: Откажи се, Шивачевъ.)

Н. Шивачевъ: Нѣмаше да говоря, но понеже искате да не говоря, азъ ще говоря за инатъ. Петъ думи ще кажа.

Г-да народни прѣдставители! Всички се оплаквате отъ губене на врѣме. За това губене врѣме може би ние сме сами виновни, а може би и г. г. министритѣ, които не обръщатъ внимание на рѣшенята на Събранието въобще. Народното Събрание въ нѣколко засѣдания, когато се разискваха подобни въпроси, каза се чисто и просто отъ всички страни отъ лѣвицата и отъ дѣсницата: подобни прѣдложения трѣбва само Министерството да внася, съ подробенъ докладъ, печатенъ, който трѣбва да ни се раздале, за да може всѣки отъ насъ да изучи въпроса, да може правилно и съвѣстно да се произнесе. Ето защо азъ бихъ молилъ г. Министра на Търговията и Земледѣлието, веднажъ завинаги, като Народното Събрание е разрѣшило тоя въпросъ въ тая смисълъ, никакви подобни прѣдложения въ Народното Събрание по този начинъ не трѣбва да се внасятъ за разглеждане, защото тия всички разисквания, които сега правимъ, онѣзи прѣрекания, наричане единъ другото тѣзи сж невѣжествени, онѣзи сж знаещи и пр., си нѣматъ мѣстото. Не е възможно и човѣкъ най-специалистъ да се произнесе така неприготовенъ. Може би г. Шипковъ да се е приготвилъ, но азъ днесъ като четохъ въ дневния редъ: прѣдложение за даване концесии и пр., да се произнесе веднага, не мога. Първото впечатление, което ми направи, е, че не знаемъ старата концесия каква е. Трѣбва да зная старата концесия подъ какви условия е дадена, за да мога да говоря за втората. Тѣзи нѣща могатъ да се разбератъ, ако самото министерство прѣстави докладъ. Ето защо трѣбва въ сѣботния денъ да не правимъ понада. Азъ мисля, г. г. министритѣ сж длъжни да взематъ актъ не само отъ формалнитѣ рѣшения на Събранието, ами трѣбва да се велушватъ и въ мнѣнията, и въ желанието на Народното Събрание. Всички викаме врѣмето се губи, а не знаемъ какво правимъ.

Ето защо, безъ да влизамъ въ подробности, одобрявамъ прѣдложението на г. Такева и на г. Мирски: да се прати прошенито въ Министерството на Търговията и Земледѣлието и, ако намѣри г. Министерътъ на Търговията и Земледѣлието, че е основателно искането на компанията, да направи нужното.

Н. Константиновъ: То си дава мнѣнието.

Н. Шивачевъ: Да се вземе едно формално рѣшение, никакви концесии и привилегии не могатъ да се правятъ по частенъ редъ и да се раз-

искватъ въ Народното Събрание. А подобни концесии могатъ да се дадатъ само по прѣдложение на надлежния министъръ. По таквъ начинъ ще туримъ точка на всички губения врѣме, а, отъ друга страна, ще прѣставемъ да се обвиняваме единъ другъ въ злоупотрѣбление съ това врѣме. За по-правилно разрѣшение на въпроса, азъ мисля, че трѣбва да се постѣпи по този редъ. (Ржко-плескане отъ дѣсницата.) Защо бѣше гюрултията? Даже г. Министерътъ на Търговията и Земледѣлието нищо не каза.

Д. Благоевъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ не бихъ говорилъ повече, слѣдъ толкова говорене, по като се боя да не би да надѣлѣе мнѣнието, което напоследѣтъкъ се поддържа, както отъ г. Шивачева, тѣй сжщо и отъ г. Теня Начовъ, което е мнѣние на г. Мирски и г. Такева, т. е. да се прѣпрати . . .

М. Таковъ: За да не ставатъ по-дълги дебати, защото виждамъ, че г. Благоевъ ще говори върху това нѣщо, което авансира г. Начовъ отъ трибуната и г. Шивачевъ, длъженъ съмъ да кажа, че азъ прѣдложихъ: ако тази компания мисли, че има право, има основания да търси нѣщо, да се обърне къмъ министерството и министерството, на основание чл. 10 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия, да сезира Министерския съвѣтъ и той, на основание на закона, да напише единъ законъ и да го внесе въ Народното Събрание, (О тѣ дѣсницата: Тѣй!) а сегашното прошение да остане безъ послѣдствие.

П. Драгулевъ: Така ще се съгласимъ.

Д. Благоевъ: (Продължава.) При всичко че г. Таковъ направи една поправка на онова прѣдложение, което по-рано се каза тукъ, азъ не мога да се съглася съ подобно поставяне на въпроса. Прѣди всичко законътъ е изриченъ. Чл. 10 отъ закона за насърчение мѣстната индустрия казва, че концесии се даватъ за 10 години и нищо повече. Концесия, особено за райони и за тази индустрия, за която е дума, се дава само за 10 години. Слѣдователно, не може да става дума да се връща туй прошение въ министерството за изучаване и Министерскиятъ съвѣтъ да рѣши и т. н. Законътъ е изриченъ. Щомъ имаме чл. 10, който ни казва, че концесия за тая индустрия не може да се дава за повече отъ 10 години, защо ще пращаме въ министерството и защо ще искаме особено изучаване на въпроса? Тукъ въпросътъ е ясенъ. Единъ пѣтъ концесия дадена по закона за насърчение мѣстната индустрия за 10 години, не е изтекълъ този срокъ, има още 6 години. Акционерното дружество, което експлоатира памучната фабрика въ Варна, има на разположението си още 6 години. При всичко че даването на тая концесия не е правилно и на туй е кривъ самиятъ законъ,

който е непълнен и който не е турен на здрави основи, но веднажъ съществува и е дадена концесия, не можемъ да говоримъ да се продължи по-нататъкъ, докато тя не изтече.

Сега, приведоха ни се тукъ нѣкои аргументи, защото трѣбвало именно да се продължи концесията и отъ заявлението, което внесе тукъ Министерството на Земледѣлието и Търговията, ни се казва, че трѣбвало да се продължи концесията, защото била полезна тая индустрия, тая фабрика собствено, подирѣ и министерството прѣдвидѣло нѣкои условия. Самата компания, самото дружество пъкъ ни дава сума фиктивни цифри, съ които иска да ни убѣди, че тази фабрика е принесла само благодатъ на България, а компанията само е страдала. Това е съвършено невѣрно. Компанията има печалба 5%, каквато капиталитѣ въ Западна Европа много мъчно може да намѣрятъ. Друго едно нѣщо, което говори самото дружество, е, че благодарение на това, че българскитѣ работници не били обучени, затуй имало 14% загуба при обработването на памука. Това е едно фиктивно твърдение на фабриката. 14% загуба отъ памука, вслѣдствие на незнанието на работницитѣ, това никѣдъ не е възможно и у насъ не е възможно подобно нѣщо. Най-големиятъ процентъ, който може да се дава, той не може да надмине 7% при най-лоши условия. Така че, въ туй отношение фабриката ни прѣдставлява цифри невѣрни. Сетнѣ, друго нѣщо ни казва фабриката, като благодатъ за България, че 208.000 л. била давала годишно за български работници. Обаче ако направимъ смѣтка върху 500—600 души работници, ако вземемъ работнитѣ дни въ смѣтка и ако вземемъ експлоатацията, която се върши тамъ въ друго отношение, ще видимъ, че тая плата, която се плаща на работницитѣ, е нищожна. Нѣма да ви говоря, че тамъ работитѣ дѣца.

Н. Константиновъ: По 30 ст. имъ плащатъ на день.

Д. Влаговъ: Нѣма да ви говоря, че повече отъ 30 ст. или най-много до 50 ст. на никого не се е плащало, и срѣдно, годишно вземено, не възлиза на повече отъ 360 л. на работникъ. Така щото, всички данни, които прѣдставлява фабриката за да прѣдстави себе си като благодѣтелка на българскитѣ работници, сѣ фиктивни. Това не е истина. Напротивъ, фабриката е спечелила 5% и е дала единъ дивидентъ на своитѣ акционери много по-големъ, отколкото въ Западна Европа даватъ капиталитѣ. Този дивидентъ е сполученъ като експлоатиратъ държавата, сир. пакъ същото работно население и непосредствено работническия трудъ, който се експлоатира безъ всѣкакъвъ контролъ. Миналата извънредна сесия, когато имаше стачка, имаме случай да ви прѣдставимъ какъ фабрикантитѣ експлоатиратъ работническия трудъ у насъ и какъ е имало случаи дѣто сѣ карали нѣкои отъ малолѣтнитѣ работници да подписватъ контракти, че се отказватъ

отъ защитата на българскитѣ закони. И може ли подиръ това да говорите, че тая фабрика е спечелила, безъ да експлоатира българския работникъ, и че е правила нѣкакво благодѣние? Това е положително невѣрно твърдение.

Послѣ, друго едно нѣщо, фабриката казва, че щѣла да направи нѣкои постройки, които щѣли да възлизатъ на 600.000 л. и за туй иска да се продължи концесията още за 10 години като гаранция. Прѣди всичко, г-да народни прѣдставители, тая фабрика казва, че щѣла да построи нѣкои жилища около фабриката за работницитѣ. Построяването на жилища не е благодѣние, което ще направи фабриката на работницитѣ. Тукъ повече се има прѣдъ видъ експлоатацията, която се иска да се върши съ работницитѣ и, при това, да има работницитѣ подъ ръка, за да не могатъ да повдигнатъ главата си и гласа си противъ експлоатацията; най-главното, ще има да експлоатиратъ работницитѣ както си патъ; ще има да ги експлоатиратъ и съ храната и съ всичко. Така щото, тѣзи отдѣлни жилища, които ужъ прѣдлага фабриката като благодѣние за работницитѣ, то не е такова, не е отъ хуманна цѣль, но се прави съ чисто експлоататорска цѣль. Като се махне туй благодѣние, което и министерството не е приело — който е чель заявлението на министерството, знае, че то, при всичко че признава, че има хуманна цѣль, която азъ отричамъ, обаче тѣзи хуманни цѣли сѣ, казва, несвоевременно, ненужни, — както казва г. Константиновъ, фабриката остава да си прави едни бараки, дѣто да си туря стокитѣ, а за туй нѣма да дадатъ 600 000 л. и за туй нѣма нужда да се продължава концесията. Сетнѣ, колкото се отнася до българската индустрия, вѣрно е, че не по този начинъ се повдига индустрията. Съвършено вѣрно каза г. Шипковъ, че е добръ да дойдатъ чужди капитали въ България, но не по такъвъ начинъ, като се даватъ такива концесии, безъ даже да помислимъ по единъ или другъ начинъ да оградимъ работническия елементъ, за който говори г. Шипковъ, че се изродява въ фабрики. Тамъ се осакатяватъ работницитѣ, което е едно постоянно явление, благодарение лошия надзоръ въ фабрики, на отсъствие на инспекторатъ, който да надзирава. Всички тия работи министерството ги остава настрана и туря други условия, и бърза да се приематъ тукъ.

Относително това, че трѣбва да се привличатъ капитали, много добръ ви се каза, че тѣ ще се привлѣкатъ само тогава, когато вие, именно тѣзи, които управляватъ България, които сѣ я управлявали и ще я управляватъ, въведатъ въ тая страна редъ, стабилностъ въ управлението, когато дадете добри закони, добро правосѣдие, добро просвѣщение. Ето, именно, кои сѣ условията, които ще привлѣкатъ капитали въ България. Въ друго отношение България прѣдставлява прѣкрасна страна за развитието на капиталитѣ и на индустрията. Има всички други условия: има работнически елементъ, има пѣтни съобщения, могатъ да се раз-

спиратъ и да се приспособятъ още повече и още по-добъръ; сетнѣ, и развитието на пштищата именно, което у насъ е необходимо да се развие и ще се развие. Тѣзи сж условията, които даватъ, именно, почвата за развитието на една индустрия. Моето мнѣние е, че индустрията у насъ ще се развие не чрѣзъ земледѣлие, както си прѣдставляватъ нѣкои, защото, додѣто не се отдѣли земледѣлието отъ индустрията, дотогава не можемъ да говоримъ и за развитието на индустрията. Ето защо, като имаме всички условия, ако България се постави на добра почва, на добри начала въ управлението си, капиталитѣ сами ще дохождатъ безъ такива концесии, защото, както вече ви се спомена, ще кажа и азъ, има вече много излишни капитали въ Западна Европа, които търсятъ дѣ да се приложатъ, търсятъ да нямѣрятъ една по-голяма лихва. Ето защо у насъ всѣкога идватъ чужди капитали, стига ние да управляваме страната така, да я поставимъ така, щото чуждитѣ капиталисти да не се боятъ че ще се яви едно правителство, което ще иска да ги скубе, чрѣзъ сждъ да протака работитѣ, а чрѣзъ администрацията да имъ прѣчи и то само за своя лична полза. Когато, именно, тѣ бждатъ увѣрени, че България е страна цивилизована, тогава тѣ нѣма да се боятъ и сами ще дохождатъ, а туй ще бжде много полезно за развитието на индустрията въ България. Обаче тогава ние ще работимъ, ще настояваме на друго много по-важно условие — да се защити и трудътъ, и затуй, именно, ние ще искаме прѣдъ всичко да гласува Народното Събрание едно такова законоположение като този законопроектъ, който ние сме внесли.

Относително самото дружество, което съществува, казватъ, че то има още 6 години за да съществува, и тѣзи 6 години не били достатъчни, за да може да се стабилизира. Не е истина това, г-да народни прѣдставители. Както виждате, г-да народни прѣдставители, при първитѣ четири години, въ които трѣбваше то да похарчи много повече пари, много повече капитали, пакъ то е спечелило 5%. И ако въ първитѣ години то е спечелило 5%, то останалитѣ шестъ години сж достатъчни, за да може туй дружество да се стабилизира както трѣбва и да запази не тази печалба, а много по-голяма. Така че, отчетната книга на фабриката или тази книга, която прѣдставя, иде да докаже, че тя съдържа съвършено невѣрни данни. И затуй, както г. прѣдговорившиятъ, и азъ поддържамъ същото мнѣние, че това заявление трѣбва просто да се отхвърли и нѣма какво да се праща въ министерството за изучаване. Тукъ е много ясенъ въпросътъ: едно беззаконно нѣщо се иска и трѣбва да се отхвърли.

К. Мирски: Азъ не станахъ, за да говори много; азъ станахъ, за да кажа слѣдующето. Тѣй като се обясни въпросътъ и по същество, трѣбва да рѣшимъ да се остави прошенияето безъ послѣдствие, защото ние имаме право, но не сме длъжни да пращаме всички прошения въ министерството. За-

това азъ моля да се гласува. (Гласове: Съгласни! Да се гласува!)

Прѣседателствующъ А. Франгя: Г-да! Има двѣ прѣдложения. Първото е направено отъ г. Пасарова и е подкрѣпено отъ г. Теня Начовъ. Туй прѣдложение не изчерпва въпроса, тѣй щото, споредъ нашия правилникъ, него ще дамъ на гласуване най-напрѣдъ. Второто прѣдложение изчерпва въпроса; то е направено отъ нѣколко народни прѣдставители — най-напрѣдъ отъ г. Шишкова и подкрѣпено е и отъ други г. г. народни прѣдставители. Има даже, ако искате, и друго едно прѣдложение, направено отъ г. Такева; той иска, щото, съгласно закона за подпомагане на мѣстната индустрия, да се изпрати това прошение въ Министерството на Търговията и Земледѣлието, което да сезира Министерския съвѣтъ.

М. Такевъ: Не, такова нѣщо не съмъ прѣдлагалъ. Вие сте погрѣшно заблѣждали. Азъ прѣдложихъ да се остави заявлението безъ послѣдствие, а просителитѣ, ако желаятъ, да се обърнатъ къмъ министерството.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Такевъ желае да се остави безъ послѣдствие прошенияето, но ако тѣзи хора желаятъ, да се отнесатъ до Министерството на Търговията и Земледѣлието.

Г-да народни прѣдставители! Първото прѣдложение е, това заявление да се изпрати до Министерството на Търговията и Земледѣлието за поло проучване и, ако стане нужда, то да го внесе.

И. Воденчаровъ: На зависяще разпореждане.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля, г-да народни прѣдставители! Ще се гласува прѣдложението както е направено. Полагамъ на гласуване прѣдложението, направено отъ г. Пасарова и подкрѣпено отъ Теня Начовъ — да се проводи отново това прошение до Министерството на Търговията и Земледѣлието за новото му проучване и, ако стане нужда, то да го прѣдложи. Моля тия г. г. народни прѣдставители, които го приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Меншество.) Народното Събрание не приема.

Гласове: Да се гласува втори пътъ!

И. Воденчаровъ: Такевото прѣдложение!

Н. Константиновъ и други: Да се остави безъ послѣдствие!

Прѣседателствующъ А. Франгя: Остава безъ послѣдствие. Нѣма нужда да се гласува другото прѣдложение, защото пада само по себе си. (Отъ лѣвицата: Не е истина! Трѣбва да се гласува.)

Полагамъ на гласуване прѣдложението, направено отъ нѣколко народни прѣдставители, начело съ г. Шишкова — да остане това прошение безъ

последствие, и моля г. г. народните представители, които го приемат, да си вдигнат ръката. (Болшинство.) Народното Събрание приема. (Гласове: Часът е 8. Да се вдигне заседанието!) Имаме още 20 минути. Ще можем да свършим още нѣкое прошение.

Има думата г. Нино Христовъ. (Гласове: Нѣма г. Христова.)

Д. Христовъ: Хайде да вдигнемъ заседанието; голѣми дебати ще станатъ.

Л. Дуковъ: До 8 часътъ да работимъ.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля тогава да наредимъ дневния редъ. На първо мѣсто третото четене на законопроектитъ: а) за измѣнение на чл. 9 отъ закона за пенситъ и врѣмненитъ помощи на свещеницитъ и б) за измѣнение и допълнение на закона за почитъ и телеграфитъ. На второ мѣсто продължение второто четене на законопроекта за чиновницитъ, и на трето мѣсто...

П. Драгулевъ: Г-нъ прѣседателю! Искамъ да се турне на дневенъ редъ прошениято за помощта, която трѣбва да дадемъ за направа паметникъ на покойния архипастиръ Климентъ.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Драгулевъ! Денътъ за прошенията е сѣбота.

Т. Шипковъ: Г-нъ прѣседателствующий! Азъ искамъ да се турне на първо мѣсто първото четене прѣдложениято на Казанлъшкия народенъ прѣдставител г. Славовъ за орѣховитъ дървета. Овзи денъ четохъ въ единъ вѣстникъ, че нѣкоя си унгарска компания отваряла клонове въ Русе и други нѣкои мѣста за купуване на орѣхови дървета. Въ Казанлъшката околия хубавитъ орѣхови дървета сж унищожени. Искамъ спѣшностъ на това прѣдложение.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Съгласно правилника спѣшностъ може да се иска съ прѣд-

ложение, подписано отъ 10 души народни прѣдставители.

Т. Шипковъ: Моля да се турне на пръвъ дневенъ редъ това прѣдложение.

П. Драгулевъ: Азъ искамъ да се сондира Народното Събрание за онова прошение. (Глъчка)

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля ви се! На дневенъ редъ ще имаме: 1) трето четене на законопроектитъ: а) за измѣнение на чл. 9 отъ закона за пенситъ и врѣмненитъ помощи на свещеницитъ и б) за измѣнение и допълнение на закона за почитъ и телеграфитъ; 2) продължение второто четене на законопроекта за чиновницитъ; послѣ, ще имаме на първо четене закона за народното просвѣщение и, най-сетнѣ, ще слѣдватъ всичкитъ други въпроси отъ днешния дневенъ редъ.

Полагамъ на гласуване прѣдложениято за дневния редъ. Който го приема така, както го прочетохъ, да вдигне ръка. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

М. Таковъ: Искамъ думата.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Имате думата.

М. Таковъ: Г-да прѣдставители! Вамъ е известно, че прѣди единъ мѣсецъ почти се гласува спѣшностъ на едно прѣдложение, направено отъ самото министерство, за да се даде пенсия на дѣцата на покойния Каравеловъ, но и досега това прѣдложение не е турнато на дневенъ редъ. Азъ моля г. прѣседателствующия, въ понеделникъ да тури на дневенъ редъ това прѣдложение. (Гласове: Прието!)

Прѣседателствующъ А. Франгя: Ще го турна на дневенъ редъ подиръ първитъ двѣ точки. (Гласове: Прието!)

(Звъни.) Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 7 ч. и 30 м. вечерята.)

Прѣседателъ: Д. Цанковъ.

Подпрѣседатели: { А. Франгя.
Д-ръ А. Ходжевъ.

Секретаръ: П. Ковачевъ.

Началникъ на Стенографическото бюро: Т. Гълъбовъ.